

**Akademie múzických umění v Praze
Hudební a taneční fakulta**

Hudební umění
Zpěv

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Porovnání inscenací Kouzelné flétny
s přihlédnutím na své účinkování v této opeře**

Marie Šimůnková

Vedoucí práce: odb. as. Yvona Votavová

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, duben 2023

**The Academy of Performing Arts in Prague
Music and Dance Faculty**

Art of Music
Voice

BACHELOR'S THESIS

**Comparison of Magic Flute productions
considering my performance in this opera**

Marie Šimůnková

Thesis supervisor: as.prof. Yvona Votavová

Awarded academic title: BcA.

Prague, April 2023

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem

Porovnání inscenací Kouzelné flétny s přihlédnutím na své účinkování v této opeře

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím pouze uvedené literatury a pramenů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna v souladu se zákonem a vnitřními předpisy AMU.

Praha, dne 30. 4. 2023

.....

Marie Šimůnková

Poděkování

Poděkování patří vedoucí práce, paní Yvoně Škvárové, dále respondentům, kteří poskytli cenné informace k analýze představení – sólistce Janě Sibeře, dramaturgovi Beno Blachutovi, dirigentu Tomáši Hálovi a představiteli Amadea Ondřeji Matajovi. Také děkuji své rodině, která mě během celého studia podporovala.

Abstrakt

Bakalářská práce na téma Porovnání inscenací *Kouzelné flétny s přihlédnutím na své účinkování* se soustředí na komparativní analýzu dvou různých zpracování *Kouzelné flétny* v režii Davida Radoka a Vladimíra Morávka ve Stavovském divadle v Praze. Práce představuje skladatele Wolfganga Amadea Mozarta, jeho život a dílo, dále pak libretistu Emanuela Schikanedera a okolnosti vzniku opery, a nakonec vlastní komparaci inscenací. Nejprve je vedle sebe postaveno celkové pojetí inscenací, poté jednotlivé divadelní složky – scéna, kostýmy, hudební nastudování, jazyk, taneční soubor a práce s režiséry. Přínosem je v první řadě skutečnost, že analýza tohoto rozsahu dosud nebyla provedena, ale také osobní angažovanost autorky, která vystupovala v obou inscenacích a může tak nabídnout cenné zkušenosti obohacené o osobní výpověď dirigentů a ostatních účinkujících.

Abstract

The bachelor thesis on *Comparison of productions of The Magic Flute with regard to author's performance* focuses on a comparative analysis of two different adaptations of *The Magic Flute* directed by David Radok and Vladimír Morávek at the Estates Theatre in Prague. The thesis introduces the composer Wolfgang Amadeus Mozart, his life and work, then the librettist Emanuel Schikaneder and the circumstances of the opera's creation, and finally the actual comparison of the productions. Firstly the overall concept of the productions is juxtaposed, then the individual theatrical components – scene, costumes, musical staging, language, dance ensemble and work with the directors. The contribution is firstly the fact that an analysis on this scale has not been made before, and secondly the personal involvement of the author, who has performed in both productions and can thus offer valuable experience enriched by the personal testimony of the conductors and other performers.

Obsah

Úvod	1
1 Wolfgang Amadeus Mozart.....	3
1.1 Dětství	3
1.2 Italské cesty.....	3
1.3 Cesta k nezávislosti	4
1.4 Vídeň a rodinný život	5
1.5 Vrcholná tvorba a působení nejen v Čechách.....	6
1.6 Zaměření na instrumentální hudbu	6
1.7 Zaměření na vokální hudbu	7
1.8 Katalogizace Mozartova díla.....	8
2 Vznik Kouzelné flétny.....	9
2.1 Emanuel Schikaneder.....	9
2.2 Obsazení rolí	10
2.3 Námět a symbolika	10
2.4 Realizace a hudební zpracování.....	11
2.5 Děj.....	13
3 Srovnání inscenací Kouzelné flétny	16
3.1 Celkové pojetí inscenací	16
3.1.1 Postava Amadea	17
3.2 Scéna	19
3.3 Kostýmy.....	21
3.4 Hudební nastudování.....	27
3.5 Jazyk	29
3.6 Taneční soubor.....	29
3.7 Práce s režiséry.....	30
3.7.1 Komparace hodnocení režisérů dle divadelních kritik	30
3.7.2 Komparace hodnocení režisérů dle účinkujících	31
3.7.3 David Radok.....	32

3.7.4	Vladimír Morávek.....	33
Závěr		34
Seznam použitých zdrojů.....		35

Seznam příloh

- Příloha 1 – Obsazení premiéry (1993)
- Příloha 2 – Obsazení premiéry (2015)
- Příloha 3 – Recenze Věry Drápelové (1993)
- Příloha – Recenze Věry Drápelové (2015)

Úvod

Kouzelná flétna od Wolfganga Amadea Mozarta je mezinárodně uznávaným dílem a tvoří nedílnou součást repertoáru předních světových divadel. Této opeře z roku 1791 je věnováno mnoho publikací, analýz i bakalářských prací, jež se zabývají hudební analýzou, rozbořením postav, symbolů a dalších aspektů.

Bakalářská práce si klade za cíl provést dosud nezpracovanou analýzu *Kouzelné flétny* využívající metody komparace dvou zpracování *Kouzelné flétny* na scéně Stavovského divadla v Praze v režii Davida Radoka a Vladimíra Morávka. Radokova inscenace se hrála od roku 1993 do roku 2014, o rok později byla uvedena Morávkova inscenace, která se hraje dodnes.

Autorka v *Kouzelné flétně* Davida Radoka od roku 2013 vystupovala v roli prvního génia, v současné Morávkově inscenaci ztvárňuje tutéž roli i nadále. Její analýza proto nabízí komplexní poznatky obohacené o cenné osobní zkušenosti nabyté během desítek hodin procesu zkoušení s režisérem a desítek odehraných představení s tvůrčím týmem a ostatními účinkujícími.

Osobní angažovanost ve hře přináší rozměr analýzy uměleckého díla, který běžný divák ani divadelní kritik nemůže pojmout. Každá repríza je jedinečná, umělec do ní vždy vkládá kus sebe, ale pokaždé jinak. Má možnost nahlédnout do zákulisí, poznávat umělecké dílo zevnitř, budovat a tvořit jej. Samotná tvůrčí práce s režisérem formuje interpreta, aby si našel k roli cestu.

Komparace dvou inscenací nemá být jen subjektivním hodnocením obou večerních představení. Nabízí objektivní srovnání založené na faktech obohacené o subjektivní postřehy autorky a jejích kolegů. V potaz jsou brány také veřejné recenze divadelních kritiků a všeobecné mínění diváků, kteří představení zhlédli a v průběhu let poskytovali autorce práce zpětnou vazbu.

Komparace v žádném případě nemá za cíl upřednostnit jednu z inscenací, pouze nabízí různé úhly pohledu a zve čtenáře, aby si udělal vlastní názor.

Text práce je rozdělen do tří kapitol, přičemž první část práce je věnována autorovi *Kouzelné flétny*, představiteli 1. vídeňské školy, Wolfgangu Amadeu Mozartovi. Pro úplnost komparace *Kouzelné flétny* je třeba nejprve pochopit autora v jeho celkovém kontextu. Proto je představeno Mozartovo dětství a vliv rodiny, hudební vzdělání, jeho osobní i profesní život

s ohledem na jeho dílo. *Kouzelná flétna* byla jen jedním z mnoha velkolepých děl, jsou tedy okrajově představena i další díla, z nichž některá vznikala souběžně s analyzovanou operou a ovlivňovala tak průběh komponování. Celé Mozartovo dílo bylo katalogizováno v tzv. Köchelově seznamu.

Druhá část se věnuje teoretickému rozboru *Kouzelné flétny*. Je zásadní představit libretistu Emanuela Schikanedera, který spolu s Mozartem stál u vzniku celého příběhu. Pochopit jejich záměr je při analýze divadelních inscenací klíčové. Právě Mozart a Schikaneder vybírali interprety – svým dlouholetým kolegům a příbuzným dokonce psali role na míru. Stručně jsou představeny námět a symbolika, realizace a hudební zpracování. Kapitulu uzavírá resumé děje.

Analýza a samotná komparace dvou představení probíhá ve třetí části práce. Porovnává celkové pojetí inscenací a následně se soustředí na jednotlivé divadelní složky – scénu, kostýmy, hudební nastudování, jazyk, taneční soubor a práci s režiséry z pohledu divadelních kritik a některých účinkujících. Analýza je obohacena o osobní svědectví celého produkčního týmu.

1 Wolfgang Amadeus Mozart

Pro úplnost předkládané analýzy je důležité nejprve pochopit autora, jedině tak je možné porozumět Mozartovu dílu, v tomto případě *Kouzelné flétně*. Proto je představeno Mozartovo dětství a vliv rodiny, která jej významně formovala na cestě k hudbě. Otec Leopold Mozart jej doprovázel na cestách do zahraničí, kde se Mozart dále vzdělával. Následně je přiblížena Mozartova životní etapa v Salcburku a ve Vídni, kde také založil rodinu. Text neopomíná ani instrumentální a vokální tvorbu až do Mozartovy smrti. Veškerá tvorba tohoto genia byla katalogizována v tzv. Köchelově seznamu.

1.1 Dětství

Wolfgang Amadeus Mozart se narodil 27. 11. 1756 v rakouském Salcburku. Ač mu byl pro tvorbu vyměřen krátký čas, jeho skladatelské dílo je nesmírně rozsáhlé. Mozartův hudební vývoj probíhal velice rychle díky jeho mimořádným hudebním schopnostem, ale také systematické hudební výchově od raného dětství. Otec Leopold Mozart (1719–1787) byl koncertním mistrem arcibiskupské kapely v Salcburku a schopným pedagogem. Obě své děti, Wolfganga a Marii Annu, od malička intenzivně vzdělával v hudbě.

V roce 1762 Leopold zahájil koncertní cesty s oběma dětmi. Koncertní turné vedla přes Německo a Paříž až do Londýna, kde se malý Wolfgang poprvé setkal s J. Ch. Bachem (nejmladším synem J. S. Bacha), u kterého se dále hudebně vzdělával.

Mezi nejzajímavější skladby Mozartova nejmladšího tvůrčího období patří tři koncerty pro klavír a orchestr K.107. Jedná se o úpravy tří klavírních sonát J. Ch. Bacha ze sbírky op. 5.¹ Z první velké cesty se Leopold s dětmi vrátili po čtyřech letech. Jen dva roky nato podnikli další cestu, tentokrát do Vídně. Mladý Mozart se zde seznámil s předními hudebníky své doby, jakými byli Ch. W. Gluck, Adolf Hasse či Antonio Caldara. Tento pobyt jej obohatil o nové poznatky týkající se italské opery a německého singspielu. Ve 12 letech Mozart zkomponoval svou první operu *La finta semplice* K.51 a nedlouho po ní jednoaktovou operu *Bastien a Bastienka* K.50.

1.2 Italské cesty

Mezi lety 1769 a 1773 uskutečnil Leopold se synem, tentokrát už bez Marie Anny, tři italské cesty. Jednoznačným účelem cest bylo získání cenných zkušeností, zejména v žánru opery. V italské Bologni se mladý Mozart setkal s Padre Mantinim, který ho učil kontrapunktu, a také

¹ JANSEN, Johannes. *Mozart*. Kolín nad Rýnem: TASCHEN, 2006. ISBN 80-7209-803-9.

s Josefem Myslivečkem. Po návratu z poslední italské cesty žil W. A. Mozart čtyři roky doma v Salcburku.

Na italské a vídeňské objednávky napsal Mozart prvních sedm svých oper – ty se dnes prakticky nehrají, nejsou ještě zcela zvládnuty po dramatické stránce. Nejznámější z nich je nejspíš výše zmíněný jednoaktový singspiel *Bastien a Bastienka* a tříaktová opera buffa *La finta semplice*. Obě díla byla zakázkou pro Vídeň a vzácně jsou uváděna dodnes. Zbýlých pět je řazeno mezi italské vážné opery (*opera seria*).

Po návratu z italských cest se Mozart stal zaměstnancem arcibiskupa hraběte Colloreda, v jeho orchestru hrál na housle a rovněž na varhany. Dále sám komponoval a rozvíjel svůj talent. Roku 1775 složil operu *Král pastýř* na objednávku salcburského arcibiskupského dvora. Opera měla být provedena ku příležitosti návštěvy arcivévody Maxmiliána v Salcburku.

V letech 1776 a 1777 psal Mozart zejména chrámovou hudbu – duchovní árie, mše, litanie apod. Tou dobou Mozarta v Salcburku navštívili přátelé z Prahy – manželé Duškovi. František Xaver Dušek byl český skladatel a významný cembalista, jeho žena Josefína byla sopranistka, Mozart pro ni napsal několik skladeb. Později jim oplatil návštěvu v Praze na Bertramce.²

1.3 Cesta k nezávislosti

V tomto období byl Mozart velmi nespokojený na salcburském dvoře, toužil se zprostit svých závazků a tvořit svobodněji. Již ve svých jednadvaceti letech napsal svou první pracovní výpověď, otec Leopold mu ji však rozmluvil. Mozart se poté chystal na další koncertní cestu, tentokrát však bez otce, protože hrabě Colloredo Leopoldovi výjezd nepovolil. Wolfgang tedy cestoval se svou matkou přes Mnichov a Mannheim, německou kulturní metropoli, až do Paříže, kde se chtěl ucházet o výhodné pracovní místo.

Pařížská cesta skončila poměrně neúspěšně. Mozart nebyl spokojen a nedostával takové zakázky, jaké si představoval. Věnoval se více výuce než vlastním koncertům. Pro Paříž napsal Mozart např. *Symfonii č.31 D-dur*. Ač je dnes považována za začátek vrcholné Mozartovy symfonické tvorby, toho času byla v Paříži uvedena pouze dvakrát.

Když v červenci roku 1778 zemřela jeho matka, musel se urychleně vrátit zpět do Salcburku.³

² NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. 2., brož. vyd. Ostrava: Montanex, 2013. ISBN 978-80-7225-393-7.

³ BÖTTGER, Dirk a Jana ŠTĚPKOVÁ. *Wolfgang Amadeus Mozart život a smrt génia*. Olomouc: Fontána, 2005. ISBN 80-7336-260-0.

Roku 1779 byl Mozart jmenován dvorním varhaníkem a koncertním mistrem salcburského dvora, byť o tuto pozici již nestál. Z „provinčního“ Salcburku se toužil vymanit a vydat se na vlastní uměleckou cestu. Ještě za pobytu v Salcburku ale stihl zkomponovat jednu ze svých nejslavnějších mší – *Korunovační mši C-dur*.

„Název *„Korunovační“* nesouvisí s korunovací žádného krále, nýbrž s korunovací jednoho mariánského obrázku – jemu je mše věnována, Mozart byl vychován jako přísný katolík, navíc v této době byla ještě živá rána po náhlém úmrtí matky.⁴

Téhož roku zavítala do Salcburku Schikanederova divadelní společnost. Právě Emanuel Schikaneder napsal libreto pro pozdější *Kouzelnou flétnu*. Mozart pro jeho společnost napsal singspiel *Zaide*, který však zůstal nedokončen.

O rok později Mozart zkomponoval korunovační operu *Idomeneo, Re di Creta* (K.366) na objednávku mnichovského dvora. Záhy po jejím dokončení odjel do Mnichova, aby byl přítomen jejímu nastudování a premiéře. Ač tato *opera seria* zaznamenala velký úspěch, k Mozartově zámutku mu v Mnichově nebylo nabídnuto stálé místo.

Mozart svůj návrat do Salcburku spíše oddaloval, neboť se nechtěl vracet zpět na Colloredův dvůr. Napětí stále eskalovalo, až byl Mozart ze salcburské kapely vypovězen. Umělec na tuto příležitost pochopitelně čekal, umožnilo mu to stát se konečně nezávislým umělcem, což jeho otec Leopold absolutně neschvaloval.

1.4 Vídeň a rodinný život

Mozart se tedy vydal do Vídně, kde začala jeho další tvůrčí etapa. Roku 1782 se oženil s Konstancí Weberovou, sestřenicí Carla Maria Webera, s níž měl šest dětí. Všechny čtyři dcery vynikaly ve zpěvu a nejstarší z nich, Josefina, se stala první Královnou noci v *Kouzelné flétně*.

První Mozartovou velkou vídeňskou zakázkou byla opera *Únos ze serailu*. Jednalo se o německý singspiel z prostředí tureckého paláce a harému. Premiéra se odehrála v červenci 1782 a sklídila velký úspěch. Česká premiéra se odehrála o rok později roku 1783 v Praze a „položila základ pro pozdější Mozartovy pražské úspěchy.“⁵

Roku 1783 se ve vídeňském divadle přestal uvádět singspiel, patrně kvůli problémům v souboru a také kvůli klesajícímu zájmu publika. Přízní se totiž opět začala těšit italská

⁴ SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby jako vědní obor a jejich periodizace: určeno pro posl. fak. hudební*. 3., přeprac. vyd. Praha: SPN, HAMU, 1990.

⁵ tamtéž

opera. Mozart už tou dobou pracoval na *Figarově svatbě*. Rok před jejím prvním uvedením (1785) vstoupil Mozart do zednářské lóže. Premiéra *Figarovy svatby* na vídeňském dvoře se odehrála 1. května 1786. Od její premiéry lze začít datovat vrcholné a také zároveň poslední období Mozartovy tvorby.⁶

1.5 Vrcholná tvorba a působení nejen v Čechách

Pražská premiéra *Figarovy svatby* se uskutečnila v lednu roku 1787 a setkala se s větším úspěchem než ve Vídni. Praha omámená Mozartovou genialitou si objednala svou vlastní premiéru. Vznikla tak objednávka k zahájení nové sezóny v Nosticově divadle. Mozart se svým slavným libretistou Lorenzem da Pontem přišli s donchuanovským námětem. Výsledným produktem měla být nová Mozartova opera *Don Giovanni*. Termín byl ovšem velmi hraniční – říjen téhož roku.

Přestože měl Mozart toho času plné ruce práce i na jiných skladbách (*Malá noční hudba*, smyčcové kvintety, písně...), zvládnul partituru na poslední chvíli připravit. Bohužel 28. května 1787 zemřel Mozartův otec Leopold, což autorovi zkomplikovalo tvůrčí činnost. Partituru *Dona Giovanniho* údajně Mozart dokončil den před premiérou. Pražské uvedení v dnešním Stavovském divadle mělo velký úspěch. Vídeňská premiéra se konala 7. května, Mozart pro ni dopsal ještě několik čísel. Odezva zde byla nejprve vlažnější, po čtyřech reprízách se začala opera líbit více.⁷

1.6 Zaměření na instrumentální hudbu

Ve třech posledních letech Mozartova života bylo jeho pracovní tempo závratné. Skladatelova finanční situace byla ale tíživá. V tomto krátkém časovém úseku vznikla řada jeho vrcholných děl napříč všemi žánry vokální i instrumentální klasické hudby.

Mozart psal písně s klavírem na německé texty, skládal koncertní árie, smyčcové serenády a divertimenta včetně *Malé noční hudby* K.525, na které Mozart pracoval během komponování *Dona Giovanniho* a napsal ji údajně za jediný den.⁸

Nelze opomenout stěžejní část Mozartovy instrumentální tvorby, tedy symfonie. Patří sem skladatelovy poslední čtyři symfonie, které představují nejen vrchol jeho symfonické tvorby, ale klasicistní tvorby vůbec. První z nich je *Symfonie D-dur „Pražská“*, která vznikla roku

⁶ JANSEN, Johannes. *Mozart*. Kolín nad Rýnem: TASCHEN, 2006. ISBN 80-7209-803-9.

⁷ SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby jako vědní obor a jejich periodizace: určeno pro posl. fak. hudební*. 3., přeprac. vyd. Praha: SPN, HAMU, 1990

⁸ tamtéž

1786 ve Vídni. Ač měla svou pražskou premiéru až roku 1797, Mozart ji patrně komponoval pro svou pražskou cestu.⁹

Poslední tři symfonie vznikaly po roce 1788 ve Vídni v období, kdy se Mozart s rodinou potýkal s velkou hmotnou nouzí. V tomto období složil *Symfonii Es-dur*, tzv. "Velkou" a "Jupiter."

V roce Mozartovy smrti (1791) vzniklo skladatelovo vůbec poslední instrumentální dílo, slavný *Klarinetový koncert A-dur* K.622, určený pro Mozartova přítele, vynikajícího klarinetistu a hráče na basetový roh – Antona Stadlera. Stadler společně se svým bratrem Johannem Nepomukem patřili k největším klarinetovým virtuózům své doby.

1.7 Zaměření na vokální hudbu

Úplný závěr Mozartova života patřil tvorbě vokální. Mezi lety 1789 a 1790 dokončil svou komickou operu o dvou dějstvích *Così fan tutte* K.588, rovněž na libreto svého přítele Lorenza da Ponte.

Mozart se snažil získat co nejvíce zakázek, aby se dokázal odrazit od finančního dna. V dubnu 1789 odjel se svým žákem Karlem Lichnovským přes Prahu na koncertní turné do Drážďan a Berlína. Doufal ve výhodnou zakázku na dvoře pruského krále Friedricha II., jeho ambice však zůstaly nenaplněny.

Dvěma posledními operami byly *La clemenza di Tito* K.621 a *Kouzelná flétna* K.620. Obě opery vznikly téhož roku 1791 a jejich premiéry se uskutečnily nedlouho po sobě. *La clemenza di Tito* je vážná opera (*opera seria*) o dvou dějstvích na libreto Pietra Metastasia. Vznikla v létě roku 1791 a měla svou premiéru 6. září v Nosticově divadle v Praze. *Kouzelná flétna* byla uvedena 30. září v Divadle Na Vídeňce.

Vůbec posledním Mozartovým dílem, byť nedokončeným, je *Requiem d-moll* K. 626. Zároveň se jedná o poslední položku Köchelova seznamu. Zakázku na requiem obdržel Mozart v červenci 1791 od hraběte Franze Walsegg-Stuppacha. Zakázka byla finančně velice výhodná a „Mozart považoval "tajemného muže" – služebníka hraběte Walsegga – za vyslance Prozřetelnosti, a od počátku cítil, že Requiem píše vlastně pro sebe.“¹⁰

Své finální dílo komponoval Mozart až do posledních dnů svého života, tedy do prosince 1791. Na požádání jeho manželky Konstance dokončil dílo Franz Xaver Süssmayr.

⁹ BÖTTGER, Dirk a Jana ŠTĚPKOVÁ. *Wolfgang Amadeus Mozart život a smrt génia*. Olomouc: Fontána, 2005. ISBN 80-7336-260-0.

¹⁰ SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby jako vědní obor a jejich periodizace: určeno pro posl. fak. hudební*. 3., přeprac. vyd. Praha: SPN, HAMU, 1990.

Wolfgang Amadeus Mozart zemřel 5. prosince 1791 ve Vídni v nedožitých 36 letech, příčina smrti není zřejmá. Vzhledem k tíživé finanční situaci byl pohřben velmi skromně na vídeňském hřbitově a jeho hrob je dodnes neznámý. V prosinci téhož roku byla slavena v pražském kostele u sv. Mikuláše zádušní mše. Hrál se Requiem od skladatele Roesslera-Rossettiho.¹¹

1.8 Katalogizace Mozartova díla

Mozart napsal za svůj život přes 800 skladeb a sám vytvořil vlastní seznam děl v posledních sedmi letech života. Kompletní seznam ale sestavil až muzikolog Ludwig Alois Friedrich von Köchel (1800–1877). Roku 1856 se seznámil se synem W.A.Mozarta – Carlem Thomasem. Mezi lety 1859–1862 cestoval po Německu, aby získal co nejvíce informací o Mozartových dílech a od roku 1863 až do své smrti žil ve Vídni. Právě odtud dával podněty lipskému nakladatelství Breitkopf&Haertel k vydání prvního souhrnného katalogu děl W.A.Mozarta. Chronologicko-tematický katalog vyšel roku 1862 a čítá 626 položek.¹²

Pro Köchelův seznam je v češtině zavedena zkratka „KS“, v německém originále se však používá zkratka „KV“ (KoechelVerzeichnis). U názvů jednotlivých skladeb se však používá pouze „K“ (např. K.345).¹³

¹¹ tamtéž

¹² BÖTTGER, Dirk a Jana ŠTĚPKOVÁ. *Wolfgang Amadeus Mozart život a smrt génia*. Olomouc: Fontána, 2005. ISBN 80-7336-260-0.

¹³ ŠÍŠKOVÁ, Ingeborg. *Dějiny hudby*. Praha: Ikar, 2012. ISBN 978-80-249-1977-5.

2 Vznik Kouzelné flétny

Kouzelná flétna je poslední Mozartovou zkomponovanou operou. Spolupracoval na ní s libretistou Emanuele Schikanederem, kterému je věnována první část následující kapitoly. Pochopit Schikanederův a Mozartův záměr je při analýze divadelních inscenací klíčové. Zajímavé jsou nejen okolnosti vzniku opery, ale i jednotlivé role, které byly psány na míru jejich dlouholetým kolegům a příbuzným. Stručně je představen námět a symbolika, realizace a hudební zpracování. Závěrem kapitoly je nastíněn děj Kouzelné flétny.

2.1 Emanuel Schikaneder

(1751 Straubing v Dolním Bavorsku – 1812 Vídeň)

“Podivný člověk. Nehluboký, ale velmi nadaný; úžasný divadelník, též trochu šarlatán a cirkusák. S jeho holedbavostí a požívačností nás smiřuje jeho podivuhodná pracovitost, chudíčkový původ a jeho bonvivánské dobráctví. A pak – je to autor Kouzelné flétny. Ta zbyla ze všeho, oč usiloval, co vytvořil. “

(Pavel Eisner v úvodním textu ke svému překladu libreta Kouzelné flétny)¹⁴

Emanuel Schikaneder se narodil jako dvanácté dítě do rodiny výpomocného sluhy v Dolním Bavorsku. Brzy se osamostatnil – od mládí působil jako potulný herec, zpěvák a tanečník. Přidal se ke kočovné divadelní společnosti, se kterou sklízel úspěch v jižním Německu a rakouských zemích.

Ve 27 letech se stal divadelním ředitelem, posléze dramatikem a libretistou. S Mozartem se seznámili v divadelní sezóně 1780/1781, když Schikaneder hostoval se svou divadelní společností v Salcburku. Mladý umělec toho času sklízel úspěchy za shakespearovská dramata, vystupoval v Hamletovi, Macbethovi, Othellovi a dalších. Schikanederova divadelní kariéra byla úspěšná, proto jeho kroky směřovaly do Vídně, tehdejšího centra divadelního života germanofonních zemí. Brzy zde začal působit v proslulém divadle U Korutanské brány (Kärtnertortheater), kde mj. v listopadu 1784 uvedl Mozartův *Únos ze serailu*. Od roku 1787 zastával post divadelního ředitele v zámeckém divadle rodu Thurn und Taxis v Řezně, odkud však na popud manželky po dvou letech odešel a vrátil se do Vídně.

Spolu s manželkou posléze spravovali menší předměstské divadlo Freihaustheater auf der Wieden (vídeňské divadlo Freihaus). Během krátkých 14 let své existence divadlo uvedlo 300 divadelních kusů, z nichž jediná *Kouzelná flétna* se tam hraje dodnes.¹⁵

¹⁴ EISNER, P. *Kouzelná flétna*. In: MOZART, W. A. *Kouzelná flétna*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1957.

2.2 Obsazení rolí

Schikaneder měl v divadle vynikající sólisty, *Kouzelnou flétnu* jim tedy psali s Mozartem na míru. Jedním z nich byl tenorista Benedikt Schack, původním jménem však Benedikt Žák z Mirotic, jenž v mládí zpíval v pražské svatovítské katedrále a studoval hru na flétnu. V roce 1780 nastoupil do Schikanederova divadelního souboru ve Vídni. Přestože herecky nebyl příliš nadaný, dobře se pohyboval, krásně zpíval a hrál na flétnu, což položilo základ pro nový projekt – *Kouzelnou flétnu*.

Autoři využili také basistu Franze Xavera Gerla, který v rámci Schikanederova souboru interpretoval roli Osmina v *Únosu ze serailu*. Jeho hluboký hlas se výborně hodil pro postavu Sarastra. Výjimečně náročný part Královny noci svěřil Mozart své švagrové, nadané sestře své manželky, Josefě Hoferové, jež vynikala krásným sopránem. Nelehká role Paminy byla napsaná pro tehdy sedmnáctiletou, avšak mnohokrát osvědčenou Annu Gottliebovou, pro kterou již o pět let dříve Mozart zkomponoval Barbarinu ve *Figarově svatbě*.¹⁶

Role ptáčníka Papagena se ujal sám Emanuel Schikaneder, zamýšlel to již od počátku, dokonce Mozartovi několikrát part vrátil s tím, že je příliš vážný. Papagenu si zazpívala Barbara Gerlová, manželka basisty Franze Xavera. Roli prvního kněze dostal Schikanederův starší bratr Urban.¹⁷

2.3 Námět a symbolika

Impresárió Schikaneder vybíral pro své diváky nejlepší kousky ze soudobé činohry a opery. Publikum a jeho preference znal dokonale, proto věděl, že oblibě se drží zejména hry spjaté s kouzly, exotickými bytostmi a zázračnými pomůckami, které pomohou hlavním hrdinům překonat životní zkoušky. Ostatně dva singspiely v tomto pojetí – *Kámen mudrců* a *Dobročinný derviš* – Schikaneder již ve svém divadle úspěšně uvedl. Mozart k nim dokonce během svých návštěv v zákulisí mimoděk složil několik hudebních částí.

Právě proto Schikaneder navrhl komponovat operu jako pohádkový singspiel. Inspirací mu byla sbírka pohádek Christoha Martina Wielanda *“Džinnistán neboli vybrané pohádky o vílách a zjeveních”* a francouzský román *“Sethos, historie aneb život podle příběhů ze starověkého Egypta”* od Jeana Terrassona.

¹⁵ BLACHUT, Beno a Vladimír MORÁVEK, ed. Mozart, Kouzelná flétna. Přeložil Petra FROESE. V Praze: Národní divadlo, 2015. ISBN 978-80-7258-501-4.

¹⁶ JONÁŠOVÁ, M. *Mozartův singspiel s prvky opera seria*. In: BLACHUT, B. ed. Wolfgang Amadeus Mozart. *Kouzelná flétna*. 1. vyd. Praha: Národní divadlo, 2015. ISBN 978-80-7258-501-4.

¹⁷ MOZART, Wolfgang Amadeus, BERKOVEC, Jiří, ed. Wolfgang Amadeus Mozart. *Kouzelná flétna: opera o dvou jednáních*. Praha: Národní divadlo, 2001. ISBN 80-7258-055-8.

Tyto publikace popisovala kult Isis a Osiris, figuruje zde Sarastro, tři géniové, zkoušky ohněm a vodou, spojovací linka mezi láskou a zasvěcením. Autorům mohl být námět blízký také díky společnému přesvědčení – zednářství. Jednotlivé postavy zosobňují skutečné osoby z vídeňské zednářské lóže, operu prostupují zednářské symboly a zásvětní rituály. Mozart se jako člen zednářské lóže v symbolech výborně orientoval. Začínal mezi učedníky, později byl povýšen do vyššího stupně Lóží *U opravdové svornosti*, a nakonec byl zasvěcen jako mistr.

Libretista pracoval s mnohými zdroji inspirace – motiv tří dam přebíral z tehdy nově vydaného středověkého příběhu *Iwain, ein Heldengedicht vom Ritter Hartmann*.¹⁸ Autoři hojně pracovali se symbolikou, v samém úvodu opery se objevuje nestvůra, původně had, který představuje symbol zla a zároveň řetěz představující pouto bratrského přátelství. Zednářská symbolika čísla tři byla odvozená z praktik středověkých kamenických cechů, ale i z tajné středověké nauky o triadě, tzv. *Athanasského symbolu* (3 dámy, 3 chlapi, 3 chrámy, 3 vlastnosti Tamina, 3 zkoušky).¹⁹

2.4 Realizace a hudební zpracování

O počátku společného projektu není známo mnoho, avšak z korespondence mezi skladatelem a libretistou vyplývá, že se myšlenkou na *Kouzelnou flétnu* zabývali dlouho. Schikaneder v dopise z 5. září 1790 komentuje Mozartovi duet Papagena a Papageny:

*“Milý Wolfgangu! Mezitím Ti posílám zpět Tvoje Pa Pa Pa, které mi docela vyhovuje. To už zabere.”*²⁰

Mozart na opeře intenzivně pracoval na jaře roku 1791, kdy byl pracovně velice vytížený – komponoval zároveň *Requiem*, *smyčcový kvintet Es dur*, *Ave verum corpus* a v polovině července dostal objednávku českých stavů na operu *La clemenza di Tito* k příležitosti korunovace Leopolda II. českým králem. Komponování *Kouzelné flétny* proto musel opakovaně přerušit.

¹⁸ JONÁŠOVÁ, M. *Mozartův singspiel s prvky opera seria*. In: BLACHUT, B. ed. Wolfgang Amadeus Mozart. *Kouzelná flétna*. 1. vyd. Praha: Národní divadlo, 2015. ISBN 978-80-7258-501-4.

¹⁹ MOZART, Wolfgang Amadeus, BERKOVEC, Jiří, ed. Wolfgang Amadeus Mozart. *Kouzelná flétna: opera o dvou jednáních*. Praha: Národní divadlo, 2001. ISBN 80-7258-055-8.

²⁰ V německém originále: *“Lieber Wolfgang! Derweilen schicke ich Dir Dein Pa Pa Pa zurückh, das mir ziemlich recht ist. Es wird schon thun.”*

Aby si Schikaneder pojistil výsledek spolupráce s Mozartem, nechal skladatele bydlet ve svém domku vedle divadla, kde společně tvořili. Mozartova žena Konstace se toho času léčila v lázních v Badenu.²¹

Samotná premiéra *Kouzelné flétny* proběhla 30. září 1791 ve Vídni jen dva dny po tom, co ji Mozart dopsal. Skladatel představení sám dirigoval. Ohlasy byly různé, někteří popisují, že reakce byly rozpačité a rezervované, čemuž se nelze divit. Pohádková opera byla nezvyklá na dobové konvence. Jisté však je, že nakonec nabyla obliby a jen během první roku po premiéře se odehrálo na sto repríz. V Praze byla uvedena o rok později, 25. října 1792 ve Stavovském divadle, kde sklídila velký úspěch. Poté se rozšířila do Frankfurtu, německých měst a během 19. století po celé Evropě.²²

Mozartovo zhudebnění je geniálně propracované. Běžný posluchač si konceptu může všimnout podvědomě, školený hudebník jen žasne nad škálou mistrovsky uplatněných kompozičních technik, jimž vévodí polyfonie.

Mozart na vrcholu své tvůrčí dráhy dbal o výstižné hudební odlišení různých částí děje a jednotlivých postav. Volil proto odlišné kompoziční techniky, doprovod rozličných nástrojů ke každé postavě a jiné tóniny jejich árií. Bezstarostný Papageno zpívá v jednoduché tónině G dur s jedním křížkem nebo pastorální F dur s jedním béčkem. Tamino a Pamina zpívají v Es dur, která je také spjata s chrámovými prostory a postavou Sarastra, kterému jsou party napsány v E dur. Těžké a bolestné chvíle Pamininy jsou laděné do g moll, Monostatos zpívá v C dur atd.²³

Rozdílné jsou také melodické faktury árií. Papageno zpívá strofický text na sylabicko-diatonické melodii, kontrastem jsou bohaté koloratury Královny noci. Výstupy moudrého Sarastra jsou převážně blízké hymnickým zpěvům s výjimkou strofické árie *“In diesen heil’gen Hallen.”* Některé Taminovy árie jsou volné, objevují se zde však i třídílné dacapové árie, jež byly ve své době charakteristické pro italskou *opera seria*, nikoliv pro singspiely.

“Právě jsem se vrátil z opery – bylo právě tak nabito jako jindy. Dueto Muž a žena atd. a zvonková hra z prvního jednání byly jako obvykle opakovány – také ve druhém jednání

²¹ HAVLÍKOVÁ, Helena. *Kouzelná flétna*, W. A. Mozart. Praha: Národní divadlo, 1993.

²² BERKOVEC, Jiří, ed. Wolfgang Amadeus Mozart. *Kouzelná flétna: opera o dvou jednáních*. Praha: Národní divadlo, 2001. ISBN 80-7258-055-8.

²³ JONÁŠOVÁ, M. *Mozartův singspiel s prvky opera seria*. In: BLACHUT, B. ed. Wolfgang Amadeus Mozart. *Kouzelná flétna*. 1. vyd. Praha: Národní divadlo, 2015. ISBN 978-80-7258-501-4.

tercet chlapců – co mě však nejvíc těší, je napjatá pozornost obecenstva! Je zřejmě vidět, jak úspěch opery stále roste a stále stoupá. (...)

Z Mozartova dopisu manželce Konstanci, Vídeň 7.10. 1791.²⁴

2.5 Děj

Kouzelná flétna je singspiel²⁵ o dvou jednáních. Na úplném začátku se objevuje postava prince Tamina, kterého napadne obrovský had (někdy je zmiňována pouze nestvůra). Prince před nestvůrou zachrání tři dámy, služebnice Královny noci. Všechny tři se nad mladíkem rozplývají a chtěli by ho pro sebe, musí se však vrátit ke své paní.

Ve chvíli, kdy se Tamino probudí z bezvědomí, přichází ptáčník Papageno a Taminovi namluví, že ho zachránil on. Na svou lež okamžitě doplatí, protože se vrací tři dámy, jež ho potrestají zámekem na ústa, aby nemohl dále lhát. Taminovi darují portrét královniny dcery Paminy a dodají, že je vězněna zlým Sarastrem. Přichází i sama Královna noci, jež prince prosí, aby Paminu osvobodil. Tamino je při prvním pohledu na obraz princezny okouzlen a se záchranou souhlasí. Ke splnění úkolu je obdarován kouzelnou flétnou, která ho má chránit, je s ním vyslán i Papageno, jenž obdržel skříňku – zvonkohru – a tři géniové (chlapci), kteří je mají vést.

Mezitím se Pamina, hlídaná Monostatem, marně pokouší o útěk ze Sarastrovy říše. Úlisný Monostatos ji nachytá a chce ji pro sebe. Naštěstí se objeví Papageno a oba se navzájem tak vyděsí, až Monostatos uteče. Papageno se představí Pamině, vysvětlí jí, že je poslán její matkou a doprovází prince, který ji má zachránit. Princezna okamžitě věří, že jí láska pomůže vše překonat a společně prchají.

Tamino je doveden třemi génii před chrám Moudrosti, Rozumu a Přírody. Chce vejít dovnitř, ale hlasy ho odrazují. Až u třetí brány se setká s knězem, od něhož se dozví, kde nalezne Sarastra. Kněz mu rovněž sdělí, že do chrámu nemůže vejít se zlobou a touhou po pomstě a že Sarastro není zlý tyran, ale spravedlivý a šlechetný velekněz chrámu Moudrosti.

Tamino prozře a touží po poznání pravdy. Hlasy mu ještě sdělí, že Pamina žije. Samou radostí a se snahou najít princeznu začne Tamino hrát na kouzelnou flétnu, na níž zpovzdálí odpoví Papageno hrou na svou ptáčnickou písťalku. Dříve než se stihnou všichni tři sejít, lapí

²⁴ JONÁŠOVÁ, M. *Mozartův singspiel s prvky opera seria*. In: BLACHUT, B. ed. Wolfgang Amadeus Mozart. *Kouzelná flétna*. 1. vyd. Praha: Národní divadlo, 2015. ISBN 978-80-7258-501-4.

²⁵ Singspiel (česky zpěvohra) je druh opery, která se skládá z jednotlivých uzavřených útvarů – písní, árií, ansámblů, sborů, tanců apod. a jsou jednotlivě očíslovány v pořadí, jak jdou za sebou. Očíslované části jsou spojeny mluveným dialogem, nikoli zpívaným recitativem. Singspiel vznikl v Německu v 18. století. In: ZENKL, Luděk. *ABC hudebních forem*. 4. vyd., (V Editio Bärenreiter Praha vyd. 1.). Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2006. ISBN 80-86385-33-7.

Papagena s Paminou Monostatos se svou družinou otroků. Papageno však vytáhne zvonkohru a díky jejímu kouzelnému zvuku je celá družina začarovaná – dokud hraje zvonkohra, družina nemůže přestat tančit.

V tomto okamžiku přichází vládce Sarastro se slavným průvodem. Pamina se přiznává, že se pokusila o útěk a že se chce vrátit k matce, Královně noci. Sarastro jí odpouští, ale pustit ji nemůže, právě aby ji před zlou matkou ochránil.

Monostatos se vrací se zajatým Taminem a předvádí ho před Sarastra. Chvástá se, jak je jeho věrný služebník, ale Sarastro prokoukne jeho chlípné úmysly a nechá ho potrestat. Tamino a Pamina se konečně setkávají tváří v tvář. Sarastro však trvá na podmínce, že jej přijme pouze pokud projde očištěním v podobě zkoušek.

Druhé jednání začíná sešlostí zasvěcenců chrámu Moudrosti, aby se shodli na tom, zda je Tamino schopný zkouškami projít. Papageno, jenž dostal za úkol Tamina doprovázet se chtěl nechtěl musí zkoušek zúčastnit také. Dohled nad nimi mají dva kněží, kteří jim jako první zadají úkol mlčenlivosti. Ony tři dámy se je snaží zviklat, aby neuspěli, ale nepodaří se jim to.

Spící Paminu nalezne Monostatos, který se k ní chce dostat. Objeví se však Královna noci, a tak se Monostatos schová. Královna je rozzuřena tím, že Tamino chce vstoupit na stranu Sarastra mezi zasvěcence. Předá Pamině dýku, se kterou má Sarastra zabít a navrátit jí tak veškerou moc, o kterou přichází.

Z úkrytu vychází Monostatos, který vše slyšel a výměnou za mlčení se chce Paminu zmocnit. Když odmítá, vrhá se na ni s dýkou. Naštěstí zasáhne Sarastro a vyžene Monostata pryč. Pamině pak slibuje, že ji čeká láska, Tamino a život v míru.

Papageno je mezitím ze zkoušek celý otrávený a hladový. Zjeví se mu stařena (převlečená Papagena) a nabízí mu pohár vody. Papageno nejenže zapomene na zkoušku mlčenlivosti, ale vodou pohrdá a než Papagena stačí odhalit, kdo je, mizí za zvuku hromu.

K Papagenovi a Taminovi přichází tři géniové, přinášejí pohoštění, vrací princovi kouzelnou flétnu, Papagenovi zvonkohru a dodávají jim odvalu na další zkoušky.

Nyní podstupuje zkoušku mlčenlivosti Tamino. Přiběhne za ním Pamina, ale Tamino jí neřekne ani slovo, zarytě mlčí i Papageno. Pamina je nešťastná a jeho mlčení si vysvětluje tak, že ji princ už nemiluje. Přichází však sbor kněží v čele se Sarastrem a chválí Tamina za překonání zkoušky. Sarastro pak nechá přivést Paminu, aby se s Taminem rozloučili před

dalšími dvěma nebezpečnými zkouškami. Pamina svého milého nechce pustit, má strach o jeho život. Tamino je však přesvědčený, že zkoušky chce podstoupit.

Papagenovi se znovu zjevuje stařena, která ho staví před volbu – buď přijme stařenu, anebo stráví zbytek života v podzemí o chlebu a vodě. Papageno, který měl doposud nade všechno rád dobré jídlo a pití nakonec neochotně souhlasí s věrností stařeně. Ta se k jeho překvapení promění v krásnou Papagenu a opět zmizí.

Pamina je zoufalá a dýkou, kterou ji dala matka si chce vzít život. Zachrání ji tři géniové, kteří ji přesvědčí, že Tamino ji opravdu miluje a že ji k němu dovedou.

Když se shledají, princ se právě chystá projít zkouškou ohně a vody. S pomocí kouzelné flétny projdou zkouškami společně a jsou přijati do kruhu zasvěcenců.

Papageno si však zoufá, protože Papagena mu zmizela. Když si chystá oprátku, zjeví se opět tři géniové a zachrání ho od sebevraždy. Připomenou mu, ať použije kouzelnou zvonkohru, kterou od nich dostal, ta mu Papagenu přivolá. Šťastné shledání končí přáním spousty dětí.

Mezitím se Královna noci se svojí družinou a Monostatem pokusí vtrhnout do chrámu Moudrosti. Oba touží po pomstě. Nachází zde však Sarastra a Tamina s Paminou oděné v roucha zasvěcenců a pochopí, že nad nimi už nemají žádnou moc. Vítězí láska a pravda, stejně tak jako den nad nocí.²⁶

²⁶ HAVLÍKOVÁ, Helena. *Kouzelná flétna*, W. A. Mozart. Praha: Národní divadlo, 1993.

3 Srovnání inscenací Kouzelné flétny

Komparace dvou různých zpracování *Kouzelné flétny* ve Stavovském divadle v Praze tvoří stěžejní část této bakalářské práce. Porovnává inscenaci v režii Davida Radoka a inscenaci Vladimíra Morávka, která na repertoáru Národního divadla figuruje od roku 2015 dodnes.

Autorka v *Kouzelné flétně* Davida Radoka od roku 2013 vystupovala v roli prvního génia, v současné Morávkově inscenaci ztvárňuje tutéž roli doposud. Její analýza proto nabízí komplexní poznatky obohacené o cenné osobní zkušenosti nabyté během mnoha hodin procesu zkoušení s režisérem a desítek odehraných představení.

Nejprve je porovnáváno celkové pojetí obou inscenací, přičemž Morávkovo zpracování s sebou přináší amadeovskou postavu po vzoru *Amadea* Miloše Formana, proto je této postavě věnována samostatná podkapitola. Následně jsou rozebrány jednotlivé složky představení – scéna, kostýmy, hudební nastudování, jazyk a taneční soubor. Analýza je obohacena o dobové recenze, poznatky dirigentů Tomáše Hály a Jaroslava Kyzlinka, sopranistky Jany Sibery, představitele Amadea, herce Ondřeje Mataje a autorky Marie Šimůnkové. Poslední část kapitoly je věnována hodnocení režisérů za prvé z pohledu divadelní kritičky Věry Drápelové, jež hodnotila obě zpracování, za druhé z pohledu účinkujících. Nakonec je uveden krátký životopis obou režisérů jako poslední střípek nápomocný ke komplexní komparaci dvou zpracování *Kouzelné flétny*.

3.1 Celkové pojetí inscenací

Obě zpracování *Kouzelné flétny* přinášejí totožné poselství, jen je divákovi předávají jiným způsobem. Radokova *Kouzelná flétna* byla čistá, „pohádkově jasná“. Český překlad Vojtěcha Spurného, který kromě libreta pracoval jako asistent režie, umožnil divákům zasmát se mnoha komickým situacím, kterými je opera prošpikována. Jednoduchá, ničím nerušená scéna měla za následek, že se divák soustředil výhradně na děj a postavy.

Kontrastem k minimalistickému pojetí Davida Radoka je velikášství v inscenaci Vladimíra Morávka. Režisér odkazuje na mozartovskou tradici a připodobňuje představení vídeňskému kouzelnému divadlu. Na jevišti s dřevěnou podlahou se odehrává skutečná podívaná – gigantická scéna s ornamentálními oponami a barokními sloupy, akrobaté, herci a zpěváci jsou skutečnou pastvou pro divákovy oči. Opravdu se jedná o tzv. *wagnerovský gesamtkunstwerk*²⁷. Inscenace se hraje v německém originálu s německými dialogy, které

²⁷ *Gesamtkunstwerk* je označení pro souhrnné umění, které zahrnuje více uměleckých oblastí. Tuto „syntézu umění“ propagoval zejména skladatel Richard Wagner. V divadelním kontextu měl slučovat

ale režisér Morávek obohatil českou prózou, např. předmluvou k oběma jednáním aj. Režisér Vladimír Morávek uvedl v rozhovoru pro *Classic Praha*: „Opera je triumf lidského ducha, nejrafinovanější chuť a nejvýsoštnější stylizace”.²⁸

„Kouzelná flétna Vladimíra Morávka je pro mě takovým horečkovým snem o Mozartovi. Spojuje v sobě klasický přístup k inscenování tohoto žánru a “biografickou” linku Amadea. Více než o historické okénko by však mělo jít o fantazijní vhled do procesu jeho tvorby.”²⁹

(Ondřej Mataj, Amadeus)

3.1.1 Postava Amadea

Zásadní prvek, který Morávkovu inscenaci obohacuje, je postava Mozarta, která nápadně a zároveň přiznaně připomíná Mozarta z filmu *Amadeus* od Miloše Formana. Postava také odkazuje na režisérovo představení *Moc Art aneb Amadeus v Brně (strašná mela)*, které bylo uvedeno v Divadle Husa na provázku. Režisér Morávek prezentuje přidanou postavu na jevišti jako “dosvědčovatele toho, jak to autor myslel”.³⁰

Činoherní postava Mozarta provází celou operou. Jeho vlastní vstupy do děje jsou doprovázené tikotem hodin, které zdánlivě odbíjí umělcův vyměřený čas. Mozart ve svém vymezeném prostoru v pravé přední části jeviště pracuje na notové partituru *Kouzelné flétny*, a přitom se mu děj odehrává před očima. Mozart rovněž působí jako překladatel, což je vcelku zajímavý nápad, který je “jedněmi oslavován, druhými zatracován.”³¹

Svým zalykavým hlasem tlumočí veškeré mluvené slovo z němčiny do češtiny. Sice tím je vyřešena srozumitelnost scén, protože divák nemusí číst titulky, ale někteří diváci jej považují za rušivý element. Režisér Morávek jakožto převážně činoherní režisér přistupuje k mluvenému slovu a jeho srozumitelnosti velmi citlivě. Mozartův hlas je vysoce stylizovaný stejně jako jeho pohybová stránka. Zároveň však je slyšet lehkou ozvěnu, která vyvolává dojem, že si Mozart text šeptá pro sebe nad partiturou během skládání. Některá slova

poezii, hudbu, tanec i výtvarná umění. Za ideál takové představy přitom označoval antické tragédie. In: SADIE, Stanley a John TYRRELL, ed. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. 2nd ed. New York: Grove, 2001, vol. 17. ISBN 0-333-60800-3.

²⁸ *Kouzelnou flétnu uslyší ve „svém“ Stavovském divadle i sám Mozart*. ČT 24 [online]. 5.2.2015 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1500124-kouzelnou-fletnu-uslysi-ve-svem-stavovskem-divadle-i-sam-mozart>

²⁹ MATAJ, Ondřej. *Kouzelná flétna* [elektronická pošta]. 28.4.2023 [cit. 2023-04-28]. Osobní komunikace. Archiv autorky.

³⁰ VEJVODOVÁ, Veronika. *Nová Kouzelná flétna ve Stavovském: dobová stylizace, moderní režie i Mozart na jevišti*. Opera PLUS [online]. 6.2.2015 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://operaplus.cz/nova-kouzeln-fletna-ve-stavovskem-dobova-stylizace-moderni-rezie-i-mozart-na-jevisti/>

³¹ BLACHUT, Beno a Vladimír MORÁVEK, ed. *Mozart. Kouzelná flétna*. Přeložil Petra FROESE. V Praze: Národní divadlo, [2015]. ISBN 978-80-7258-501-4.

např. "láska" a "Bůh" Mozart vykřikne, čímž lehce nuceně zdůrazní jejich důležitost. Stylizace mluveného slova a jeho velká exprese jsou pro režiséra Morávka velmi typické.

Představitel Mozarta, herec Ondřej Mataj, popsal, jak probíhalo hledání tvaru jeho postavy: „*Na přání pana režiséra jsem vycházel z filmové podoby Mozarta z filmu Amadeus od Miloše Formana. Řekl bych, že nakonec z této inspirace nezůstalo mnoho, ale při každém představení si na to vzpomenu. Skutečnost, že Mozart skutečně dirigoval ve Stavovském divadle téměř na totožném místě jako dnešní dirigenti a jeho přítomnost je zde zaznamenána pamětní destičkou, mi zůstávala stále na paměti při celém zkoušení inscenace.*

Najít si cestu, jak se přiblížit takovému géniovi a vžít se do někoho tak nepředstavitelného, pro mě bylo velkou výzvou. S Vladimírem Morávkem jsem se potkal u projektu několik let před realizací Kouzelné flétny. Roli Mozarta jsem přijal s vědomím, že jsem alternace za Martina Donutíla a považoval jsem to za velký úkol. Za každých okolností jsem do zkoušení vkládal veškerou energii a pokusil jsem se nevystoupit z "nacítění" mé role po celou dobu zkoušení.³²

Zpětně roli Mozarta považuji za nejintenzivnější hereckou zkušenost. Velmi mě baví, že naprostá většina rolí má své alternace, na jednu roli jsou i tři lidé, a tak vzniká mnoho variant obsazení. Každé představení má jinou chemii, jiné tempo, jinou náladu a pokaždé je příběh trochu jiný, přestože noty jsou víc než dvě stě let stejné.

Zhruba po padesáté repríze mi došlo, že znám celou operu takt po taktu a v tu chvíli se ve mně něco zlomilo – uvědomil jsem si, že k Mozartovi se lze dostat pouze přes jeho hudbu. Přestal jsem ho hledat v mysli a začal ho cítit v srdci. A nutno říci, že po více než sto reprízách jsem stále nedošel do stavu "oposlouchání".³³

Tato zkušenost byla pro mě v podstatě první pořádné setkání s operou, nepočítám-li návštěvu Rusalky v divadle v Ústí nad Labem ještě na základní škole – tehdy to pro mě byl první, ale jasný impuls ke studiu herectví.

Během představení napodobuji dirigenta, ale nesnažím se imitovat skutečná dirigentská gesta (roky trénovaných a pro mě nepředstavitelně talentovaných lidí). Snažím se pomocí celého těla vnímat tok hudby a "na oko" vést celý ansámbl, ale ne účinkující (sólisty, herce, sbor). Snažím se jakoby vnuknout postavám, co mají říkat a cítit. Ony se mnou často bojují a

³² Pozn. autorky: Zkoušelo se 6 týdnů dvoufázově, tzn. dopolední i odpolední zkoušky, v generálovém týdnu i večerní.

³³ Pozn. autorky: Herec Ondřej Mataj hraje roli Mozarta od roku 2016 bez alternace.

*nechtějí se podvolit, rovněž ale sdílíme stejnou emoci. A opět mě to vrací k Amadeovi a jeho geniální hudbě, která spojuje zpěváky, herce, akrobaty a všechny zúčastněné.*³⁴

(Ondřej Mataj, Amadeus)

3.2 Scéna

Jevišti v režii Davida Radoka vévodilo velké plátno, zavěšené shora z provaziště na tenkých lankách. Umožňovalo rychlou změnu scény, sloužilo k promítání, někdy se ale úplně zvedlo. Mohlo tak plnit více významů dle aktuální potřeby. Efektní účel splnil na úplném začátku, kdy zpodobňovalo nestvůru.

Obr.1 Kouzelná flétna – 13.02.2001 Tazeena Firth, Katarína Hollá – scéna. Foto: Hana Smejkalová:

Ve spojitosti s jednoduchým plátnem bylo o to více využito světelných efektů, které scénu obohacovaly. Zajímavostí je, že na začátku bylo záměrně vidět do zákulisí jeviště. Pikantním detailem bylo, že někteří diváci po zhlédnutí inscenace kontaktovali Národní divadlo s kritikou, že „zaplatili několik tisíc za vstupné, aby se koukali na hadr.“³⁵

Kontrast k Radokově prázdnému jevišti tvoří scénografie pod vedením Martina Ondruše. Prostor je stylizovaný do barokního divadla a dobových kulís, jakými jsou např. sloupoví

³⁴ MATAJ, Ondřej. *Kouzelná flétna* [elektronická pošta]. 28.4.2023 [cit. 2023-04-28]. Osobní komunikace. Archiv autorky.

³⁵ BLACHUT, Beno. *Kouzelná flétna* [osobní rozhovor]. [2023-04-04].

na obou stranách scény. Jevišťe je utvořeno z dřevěných prken, které jsou mírně odstupňovány a končí až v zadním prostoru jeviště. Na kulisách s fantaskními kolážemi od Miroslava Huptycha jsou namalována některá dobová vyobrazení. Koláže jsou založeny na principu loutkového divadla – jednotlivá pozadí se snadno střídala, divák tedy měl neustále nové podněty s více jak dvaceti střídajícími vzory.³⁶

Na jedné z kulis je vyobrazeno pokračující sloupový vytvářející pocit nekonečna. Tvůrci pracovali s prostorem do hloubky, jeviště je otevřeno do mimořádných třidvaceti metrů. Divák ale sleduje hlavní linii děje v popředí scény.³⁷

Oba režiséři pracují s hledištěm. Radokova Pamina seděla od přehyby po árii *Ty záříš kouzlem tajemným (Dies Bildnis ist bezauberd schön)* mezi diváky v přízemí. V momentě, kdy Tamino dostal od tří dam Pamininu podobiznu s úkolem ji zachránit, ze sedadla vstala a kráčela dopředu, a přitom byla promítána na plátno na jevišti. Morávkovi účinkující se též během představení pohybují v hledišti a na balkonech, což divákům přináší stále nové vjemy. Také se průběžně rozsvěčují a znovu zhasínají světla v hledišti.

Morávkova scéna je efektní, vedle účinkujících zpěváků, herců a akrobatů v krásných dobových kostýmech se zde vyskytuje mnoho zvířat a rekvizit, jako např. zlaté mušle, hořící svíčky a jiskry.³⁸

Radokova minimalistická scéna byla ozvláštněna rekvizitami, jako je např. žebřík.

“Při kvintetu z prvního dějství jsme vystupovaly na scénu po žebříku z orchestřiště, kde si nás převzali tři baleťáci. Vyzdvihli nás za hlavy a drželi nás pouze za ruce a nohy, musely jsme být proto velmi zpevněné. Pamatuji si, že jsem z toho byla poprvé nervóznější než ze samotného zpívání. Na žebřík jsme během představení také šplhaly, zároveň jsme zpívaly, a ještě se naoko snažily shodit Papagena. Několikrát se málem stalo, že jsme z žebříku spadly spíš my.

U současné Kouzelné flétny je k vidění nepřeborné množství vjemů (procházející se herci, Mozart, papoušci, děti, ...). V tu chvíli ale není možné to všechno vnímat, je třeba se

³⁶ VEJVODOVÁ, Veronika. *Nová Kouzelná flétna ve Stavovském: dobová stylizace, moderní režie i Mozart na jevišti*. Opera PLUS [online]. 6.2.2015 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://operaplus.cz/nova-kouzelnafletna-ve-stavovskem-dobova-stylizace-moderni-rezie-i-mozart-na-jevisti/>

³⁷ DRÁPELOVÁ, Věra. RECENZE: *Morávkovu Kouzelnou flétnu rozbil skladatel v roli tlumočnicka*. IDnes.cz [online]. 6.2.2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z:

https://www.idnes.cz/kultura/divadlo/kouzelnafletna-recenze.A150206_121635_divadlo_era

³⁸ MOZART, Wolfgang, Amadeus. *Die Zauberflöte* [divadelní záznam, CD-ROM]. MORÁVEK, Vladimír. Národní divadlo. Praha, 2015.

*soustředit jen na zpěv a vlastní výstup, ostatní vjemy vytěsňuji. Až když jsem se byla na opeře podívat jako divák, zjistila jsem, co všechno se za námi odehrává. Scéna je velmi náročná, každou chvíli se něco mění. Zde bych vyzdvihla úžasnou práci techniků a inspicienta, kterým byl dlouhá léta Petr Veleta, nyní je jím Ondřej Scholtz.*³⁹

(Marie Šimůnková, první génus)

3.3 Kostýmy

Kostýmy jsou v obou inscenacích laděny do podobného stylu. Pro *Kouzelnou flétnu* Davida Radoka byly navrženy Tazeenou Firth a Katarínou Hollou, které se obě podílely i na výpravě. Vladimíru Morávkovi navrhl kostýmy Tomáš Kypť. Všichni tři umělci navrhli oděvy tak, aby byla spojena pohádkovost a zároveň dobovost Mozarta.

Obě Paminy mají jednoduché bílé šaty, Morávkova Pamina je jen lehce přizdobena našasenou tylovou suknicí. Bílá barva znázorňuje nevinost a křehkost mladé dívky.

Tamino z Radokovy inscenace k Pamině ladil bílou našasenou košilí a dále na sobě měl černé kalhoty, jeho další vzhled nebyl nijak speciálně upravován. Morávkův Tamino je laděn do "*amadeovského*" stylu. Koresponduje s celkovým pojetím inscenace. Je oblečený v bílém honosně klasicistním fraku a bílých kalhotách. Na závěr opery je oděn do bílého roucha na symbol překonaných zkoušek. Účes má ve stylu barokních paruk – dlouhé vlasy svázané do culíku a natočené pramínky vlasů po stranách.

Radokova Královna noci účinkovala ve tmavě modrých šatech. Při jednom z výstupů stála na vysoké konstrukci, ke které připojili nadrozměrnou vlečku, jež zcela zakryla několikametrovou konstrukci a dotvořila efekt mocné a veliké vládkyně. Ve scéně, kdy stála na zemi, měla vcelku jednoduché sametové šaty.

Kostým navržený Tomášem Kypťou je zdobenější a bohatší. Černé šaty jsou vyztužené velkými obručemi, což jim dodává na monumentálnosti. Jsou zdobené velkými bílými diamanty a korálky. Královna má na hlavě černý klobouk s peřím, vévodí mu velký bílý třpytivý půlměsíc. Na některé výstupy má na zádech připevněna velká černá křídla.

³⁹ Osobní výpověď autorky.

Obr. 2: Opera ND | Kouzelná flétna. Královna noci (Jana Sibera). Foto: Hana Smejkalová

Tři dámy v jedné i druhé inscenaci jsou si velmi podobné. Tazeena Firth a Katarína Hollá navrhly výrazné tmavé šaty vyztužené obručemi. Dámy měly na hlavách extravagantní klobouky. Jejich kolegyně z aktuální inscenace nosí o něco menší klobouček ozdobený srpkem měsíce, stejně jako jejich paní. I jejich černé šaty odkazují na Královnu noci. Jsou podobné, ale o něco méně honosné a bez diamantů.

Obr. 3: Kouzelná flétna – 13.02.2001 Katarína Hollá – návrh kostýmu (Třetí dáma). Foto: Hana Smejkalová

Sarastro v minimalistickém pojetí Davida Radoka vystupuje v klasickém obleku. Působí důstojně a jednoduchost kostýmu v kontrastu s okolím zrcadlí jeho skromnost. Oproti tomu Sarastro z Morávkovy inscenace působí okázaleji. Je oblečen v bílo-zlatý plášť a dlouhé roucho zdobené diamanty. Hlavu má pokrytou egyptskou pokrývkou hlavy podobnou tzv. chepreši, určenému královským panovníkům ve starověkém Egyptě.⁴⁰

Ze Sarastra celkově čiší egyptská nálada, což byl Mozartův a Schikanederův původní záměr.

Obr. 4: Opera ND | Kouzelná flétna. Jan Štáva (Sarastro), Yukiko Kinjo (Pamina). Foto: Hana Smejkalová

Monostatos v Radokově inscenaci měl na sobě černé “motorkářské” kožené kalhoty, bílou košili, koženou černou vestu a černý šátek na hlavě. Monostatos v Morávkově opeře působí jako člověk z vyšších poměrů. Vystupuje v černém semišovém fraku se zlatým pásem, diamanty, krajkami a ozdobnými rukávy. Na hlavě má paruku, která záměrně navozuje dojem pleši.

Pro Papagena návrhářky připravily kostým, který jej stylizuje do nadpřirozené pohádkové postavy. Zelené kimono sešité z různých kusů látek, brašna ze stejného materiálu a paruka

⁴⁰ HORNUNG, Erik. Faraon. In: DONADONI, Sergio. Egyptský člověk a jeho svět. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-813-4.

z mechu a trávy připodobňující ptačí hnízdo výborně ilustrují ptáčníka. Papagena je oblečena obdobně.

Obr. 5: Kouzelná flétna – 13.02.2001 Zdeněk Harvánek (Papageno), Jana Šibera (Papagena). Foto: Hana Smejkalová

Papaduo z amadeovské inscenace působí více lidsky než nadpřirozené postavy. Papageno má žlutou košili s volány, pruhované modrobílé kalhoty a zelený frac. Na zádech nese robustní klec na lapené ptáky. Obličej má nabílený stejně jako všichni účinkující, má navíc ale červenomodrožluté šmouhy. Vlasy má rozčepýřené. Papagena má hnědý korzet a pruhovanou modrobílou spodničku překrytou kosticí naznačující sukni. Na hlavě má květinový věnec. V jedné ze scén má křídla.

Obr. 6: Kouzelná flétna – 05.02.2015, Lucie Hájková (Papagena), Miloš Horák (Papageno). Foto: Hana Smejkalová

Pojetí tří géníů se u dvou režisérů diametrálně liší. David Radok je pojal tak, jak praví německé slovo “knabe”, v překladu hoch, přestože je vždy ztvárňovaly dívky z Kühnova dětského sboru. Byly oděny do modro-stříbrných oblečků s bílými punčochami jako královská pážata. Kolem krku měly okruží – hustě řasený límec a na hlavě bílou kudrnatou paruku ze stužek. Líčení bylo v japonském stylu – nabílený obličej, rudá rtěnka dokreslující rty do tvaru srdce a třpytky na obličejí. Tři géniové v Kouzelné flétně Morávka jsou krásné dívky v bílých nadýchaných róbách vyztužených obručemi. Stříhem jsou totožné s róbami třech dam, liší se jen barva.

Obr. 7: Kouzelná flétna – 03.06.2014, Dirigent Jan Chalupecký, Karolína Motýlová, Marie Šimůnková, Kateřina Zikmundová (Tři géniové), Foto: Jaroslav Šimůnek, Archiv autorky

I když zpětně vzpomínám na Kouzelnou flétnu Davida Radoka jako na tradiční a pohádkovou, na svou dobu byla velmi pokroková a moderní. Nicméně musím říct, že v obou inscenacích kostým napomáhal ztvárnění role. V modrostříbrném pážecím overalu s krátkou parukou jsem se opravdu cítila jako hravé “knabe”, zatímco mohutné bílé šaty mi pomáhají zůstat důstojná a “nadpozemská”, jak si to pan režisér Morávek přál. Velkolepé šaty Tomáše Kypty jsou neskladné při pohybu mezi rekvizitami a v portálech, ale ze všeho nejtěžší je první výstup s dřevěnými křídly, se kterými procházím úzkým portálem kolem hořící svíčky. Režie je velmi čistá – chodíme značně pomalu a v pravých úhlech, nevzniká prostor na chaotické vyhýbání se kulisám.⁴¹

(Marie Šimůnková, první génius)

Tanečníci v Radokově inscenaci byli jednotně laděni do červené barvy, měli červené pláště a červené čepičky na hlavě. Akrobatům v Morávkově inscenaci byly nabíleny obličejové masky jako všem ostatním a byly oděni do dobových artistických kostýmů.

Sboristé v původní inscenaci jsou pojeti minimalisticky v jednoduchých černých oblecích po celou dobu, zatímco kolegové z nové inscenace v nejednotná černá roucha. Ženy jsou

⁴¹ Osobní výpověď autorky.

zdobeny červenými květinami. Na závěr představení mění barvu – muži se převlékají v bílá honosná roucha a bílé paruky, ženy v bílé šaty a vlasy mají ozdobené květinovými věnečky.

3.4 Hudební nastudování

Hudební nastudování v roce 1993 zašitoval dirigent Tomáš Hála, v obnoveném nastudování pak Jan Chalupecký. Dále se u dirigentského pultu vystřídali Chun-Chiang Chiu, Zbyněk Müller a David Švec. Za sborové nastudování byl zodpovědný sbormistr Milan Malý. Český překlad od Vojtěcha Spurného byl dramaturgicky upravený Davidem Radokem.

Dirigent Tomáš Hála na přípravu *Kouzelné flétny* vzpomíná takto:

“Práci na inscenaci Kouzelné flétny jsem začal hledáním vhodného překladu, protože jsme se s panem režisérem shodli na češtině. Chtěl jsem autentickou operu, dokonce jsem vypátral první české překlady Kouzelné flétny z počátku 19. století. Bohužel počet slabik mnohdy nekorespondoval s hodnotami not, což by se neobešlo bez rytmických úprav. Nakonec jsme s režisérem oslovili Vojtěcha Spurného, který operu nově přeložil. Překlad zpívaných částí jsem s ním ještě dopiloval, mluvené slovo dokončili s Davidem Radokem.

Ohledně dramaturgie a pořadí hudebních čísel: ve 2. dějství a ve finále bylo pořadí částí na přání režiséra změněno. Oba jsme se pak shodli na tom, aby roli Sarastra a kněze (v originále Priester) v 1. dějství zpíval a hrál jeden představitel.

V inscenaci jsme hráli kadenci tři dam, která se běžně vypouští, v orchestru jsem použil basetové rohy, které symbolizují Sarastrovu říši. Tympánista bubnoval pozdně barokními paličkami. K provedení jsem používal urtextovou partituru a respektoval jsem původní Mozartovy smyky, předepsaná tempa, dobové ozdoby apod. Sólovou flétnu hrál flétnista v klasicistním kostýmu přímo na jevišti. Při výběru zpěváků jsme dávali prostor i mladším představitelům, role géniů zpívaly dívky z Kühnova dětského sboru a také jsem se snažil, aby k sobě hlasy ladily, např. u tří dam byla zvolena Hana a Jana Jonášovy s Pavlou Aunickou. To jsou myslím hlavní odlišnosti od předchozích inscenací.”⁴²

Hudební nastudování z roku 2015 proběhlo pod vedením dirigenta Jaroslava Kyzlinka, sbor řídil Martin Buchta a Adolf Melichar. V současnosti jej vede sbormistr Lukáš Kozubík. Dirigent Jaroslav Kyzlink uvedl před premiérou v roce 2015: „Snažili jsme se očistit partituru

⁴² HÁLA, Tomáš. *Kouzelná flétna* [elektronická pošta]. 28.4.2023 [cit. 2023-04-28]. Osobní komunikace. Archiv autorky.

od různých romantických nánosů – držení frází, vycházení z textu, jasná pravidla ohledně délky not a legat.“⁴³

*„Přestože nepoužíváme originální nástroje nebo jejich kopie, trval jsem na dodržení principů předromantické hudby: frázování, dynamika, zpěv. Vše ale vychází z partitury, která je výborně napsaná.“*⁴⁴

Zajímavostí je, že oproti inscenaci Davida Radoka, kde instrumentalisté hráli v orchestřišti odděleném od hlediště, jak bývá zvykem, u Vladimíra Morávka není orchestr od hlediště oddělen. Diváci prvních řad tak sedí na stejné úrovni jako muzikanti a mají celý orchestr přímo před sebou.

Někteří kritici v recenzích uvedli, že režisér Morávek se místy nechal svým osobitým projevem unést a nenechal hudebním číslům dostatek prostoru. Divák totiž věnoval svoji pozornost neustálému pohybu na jevišti a nepřebornému množství vjemů.

Jana Sibera, představitelka Královny noci v obou zpracováních, zdůrazňuje, jak důležitá jsou tempa, která udává právě dirigent. Jakmile dirigent necítí se zpěvačkou a tempo „přepálí“, je výkon mnohem obtížnější. *„Postava Královny noci patří k nejnáročnějším sopránovým rolím vůbec. Zpěvačky jsou pod tlakem, protože musí v pouhých dvou velice náročných výstupech předvést své kvality. Obdivuji každou sopranistku, která tuto roli zvládne a jsem šťastná, že jsem ji po mnoha letech mohla přenechat nástupkyním.“*⁴⁵

Tempa komentuje i autorka práce. *„Přestože každý z dirigentů (Jan Chalupecký, Jaroslav Kyzlink a David Švec) volil jiné tempo, spolupráce s nimi byla cennou zkušeností. Tuto sezónu začal dirigovat také Zdeněk Klauza, dosavadní asistent dirigenta a vedoucí hudební přípravy. Vystupovaly jsme ve triu, kde je zásadní se sezpívat, jelikož jsme se s ostatními génii vždy znaly, nebyl to nikdy problém.“*⁴⁶

Kompletní premiérové obsazení z obou inscenací je uvedeno v příloze č. 1 a č. 2.

⁴³ *Kouzelnou flétnu uslyší ve „svém“ Stavovském divadle i sám Mozart.* ČT 24 [online]. 5.2.2015 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1500124-kouzelnou-fletnu-uslysi-ve-svem-stavovskem-divadle-i-sam-mozart>

⁴⁴ KRATOCHVÍL, Karel a Markéta KAŇKOVÁ. *Kouzelná flétna se vrací na místo činu. Po 223 letech. Tentokrát s papoušky.* ČESKÝ ROZHLAS: VLTAVA [online]. 5.2.2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/kouzelná-fletna-se-vrací-na-místo-činu-po-223-letech-tentokrat-s-papoušky-5102562?pos=40&mode=10>

⁴⁵ SIBERA, Jana. *Kouzelná flétna* [elektronická pošta]. 22.4.2023 [cit. 2023-04-23]. Osobní komunikace. Archiv autorky.

⁴⁶ Osobní výpověď autorky.

3.5 Jazyk

Celý singspiel Davida Radoka se odehrával v českém jazyce, což bylo velmi přívětivé pro českého diváka, pro zahraničního návštěvníka musely být dostačující německé a anglické titulky. Český jazyk ocenily zvláště děti, které se tak mohly v ději orientovat, příjemné to však bylo i dospělým divákům. Na druhou stranu náročný zpěv v mateřštině automaticky neznamená, že zpěvákům bude dobře rozumět.

Oproti tomu Morávkova *Kouzelná flétna* byla zpívána v originálním německém jazyce, účinkující promlouvali v němčině a do češtiny je tlumočila výše zmíněná postava Mozarta.

Představitelka Královny Noci, Jana Sibera, českou verzi považuje z hlediska zpěvu za náročnější, vždy preferuje zpěv v originálním jazyce.

„Český překlad Vojtěcha Spurného byl natolik dobrý, že se česky zpívalo překvapivě dobře, ačkoli preferuji německý originál. Když ale přihlédnu k tomu, že na Kouzelnou flétnu často chodí děti, musím uznat, že je pro ně příjemnější slyšet text česky. Proto se přikláním k názoru, že i když je neobvyklá kombinace zpěvu a mluveného slova v německém originále s českým překladem Mozarta, pro diváky je velmi přívětivá.“

(Marie Šimůnková, první génus)

3.6 Taneční soubor

V obou inscenacích hráli tanečníci-artisté velkou roli. Pohybovou spolupráci v inscenaci z roku 1993 zajistila Alena Reisnerová, skupina historického šermu Merlet a balet opery Národního divadla. Balet nastupoval na scénu již před začátkem představení. Jednalo se o “divadlo na divadle” – tanečníci se rozvíchovali, rozehrávali a nenuceně se procházeli po jevišti. Jakmile začala přehra, nastala změna – pohyby byly koordinované, přesné a vystupující začali tančit a velkou část představení strávili na jevišti, ať už jako kněží v chrámu zasvěcenců nebo když obsluhovali velké plátno na scéně.

V inscenaci z roku 2015 vystupovala akrobatická skupina Long Vehicle Circus neboli “tanečně akrobatické divadlo na chůdách”. Jedná se o skupinu absolventů pražské AMU, kteří spojují umění chůze na vysokých chůdách, akrobacii, pantomimu, nové klaunství a samozřejmě tanec na velmi vysoké úrovni.⁴⁷

47 Skupina založená v roce 2009 debutovala s vystoupením na EXPU 2010 v Šanghaji v rámci českého národního dne. In: Long Vehicle Circus [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <http://www.longvehiclecircus.cz/>

3.7 Práce s režiséry

Ohodnotit a porovnat práci režisérů je možné dvěma způsoby. Za prvé externě dle vyjádření kritiků a obecnstva, za druhé interně dle vyjádření účinkujících. Tato kapitola nabízí porovnání divadelních kritik z roku 1993 a 2015 od kritičky Věry Drápelové. Přednostně se však soustředí na hodnocení práce s režiséry ze strany účinkujících – sopranistky Jany Sibery a autorky práce. Dále tato kapitola stručně představuje režiséry Davida Radoka a Vladimíra Morávka. Životopis režisérů předkládá čtenáři poslední střípek nápomocný ke komplexní komparaci dvou zpracování *Kouzelné flétny*.

3.7.1 Komparace hodnocení režisérů dle divadelních kritik

Při vzniku této bakalářské práce bylo přečteno mnoho divadelních kritik, z nichž některé jsou citovány v předcházejících kapitolách, např. recenze z portálu Opera PLUS nebo ze zpravodajství České televize. Zajímavé je také porovnání recenzí divadelní kritičky Věry Drápelové, která se vyjádřila jak v roce 1993 k inscenaci Davida Radoka, tak v roce 2015 k inscenaci Vladimíra Morávka. Jejich plné znění je přiloženo v přílohách č. 3 a 4. Radokovo minimalistické zpracování je zde kritizováno za obdobné záležitosti jako velkolepé Morávkovo zpracování, přitom při hodnocení s odstupem jsou obě inscenace vysoce navštěvované a mají úspěch.

Věra Drápelová v článku s titulkem *Kouzelná flétna jako guláš* vytýká, že režisér velké množství nápadů „*smísl bez ladu a skladu, na jeviště snesl bombastické a samoúčelné efekty, předvedl snad všechna propadliště a výtahy, zaplnil jeviště postavami, jejichž přítomnost nedává smysl. Ojedinělé slušné nápady (třeba první výstup Královny noci) zanikly v guláši mdlé chuti.*“⁴⁸ Zpětně je však inscenace velmi kladně divácky hodnocena, měla více než dvacet let vysokou návštěvnost. Za rok 2021, tedy v roce obnovené premiéry, byla návštěvnost 87,8 %. Radokova *Kouzelná flétna* se hrála od premiéry 22. 4. 1993 do 31. 10. 2000 celkem 142krát. V lednu 2001 proběhlo dvoutýdenní turné v Japonsku, kde proběhlo jedenáct předpremiérových představení. V obnoveném nastudování se pak v Praze se uváděla od 13. 2. 2001 do 3. 6. 2014 celkem 242krát. Odehrála se tedy celkem 384krát.

O Morávkově zpracování z roku 2015 Věra Drápelová pro zpravodajství Ildnes.cz napsala, že „*nemuselo chybět tolik a nová inscenace Mozartovy Kouzelné flétny ve Stavovském divadle*

⁴⁸ VĚRA, Drápelová. *Kouzelná flétna jako guláš*. Mladá fronta dnes. Praha, (24.4.2003). Dostupné v Archivu ND.

*v režii Vladimíra Morávka mohla být kouzelnou výpravnou pohádkou. Ale nakonec z ní zbyl jen chaos.*⁴⁹

Morávkova *Kouzelná flétna* byla uvedena 5. 2. 2015 a do dubna 2023 byla odehrána 110krát. Za rok 2021 její návštěvnost dosáhla 87,2 %.

3.7.2 Komparace hodnocení režisérů dle účinkujících

„Oba režiséři byli skvěle připraveni a odváděli poctivou práci. Každý měl jiný přístup, ale výsledek byl vždy skvělý. Oba si pěvců velmi vážili, byli otevření k diskusi a nechali se názory interpretů inspirovat.“

„Režisér Radok věnoval hlavní prostor zpěvákům. Věřil, že každý obsáhne svůj charakter a čistá linie děje tak bude srozumitelná. Inscenace byla na svou dobu moderní, velice čistá a funkční.“

*„Naopak pan Morávek inscenaci vyplnil mnoha akrobaty, herci, tanečníky a pozornost diváka tak byla roztráštěna, minimálně nebyla věnována stoprocentně zpěvákům. Vznikla ale barevná show, která je pro diváka velice zajímavá. Shrnuto pěti slovy – čistá jednoduchost versus pestrá složitost.“*⁵⁰

(Jana Sibera, Královna noci)

Na své zkušenosti s režiséry a tvůrčím týmem autorka vzpomíná následovně: *„Vzhledem k tomu, že jsem nastupovala do zajaté a léty prověřené inscenace, vše probíhalo velmi rychle. Pěvecky jsme byly dobře připravené panem profesorem Jiřím Chválou a Stanislavou Jirků. Proběhla jen zkouška na jevišti, abychom věděly odkud kam jít, co přinést a kudy odejít. Vše bylo ale velmi intuitivní, a nepamatuji si, že by nastal jakýkoliv problém. Naopak u Morávkovy Kouzelné flétny jsem zažila celý zkouškový proces. Každý krok je pečlivě naplánovaný, vše v inscenaci má svůj význam a něco symbolizuje. S asistentkou režie Anežkou Rusevovou se skvěle spolupracovalo a velmi nám pomáhala. Při inscenaci tak velkých rozměrů jsme si ani nedokázali představit, kolik pláten a rekvizit bude na jevišti a kolik jiných „překážek“ budeme muset zdolát. Byla nám vždy a všude nápomocná.“*

⁴⁹ DRÁPELOVÁ, Věra. RECENZE: Morávkovu Kouzelnou flétnu rozbil skladatel v roli tlumočnicka. IDnes.cz [online]. 6.2.2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z:

https://www.idnes.cz/kultura/divadlo/kouzelnna-fletna-recenze.A150206_121635_divadlo_era

⁵⁰ SIBERA, Jana. *Kouzelná flétna* [elektronická pošta]. 22.4.2023 [cit. 2023-04-23]. Osobní komunikace. Archiv autorky.

„U režiséra Radoka jsme měly větší prostor na „vyblbnutí“, přestože akce byly pevněji narežirované než u režiséra Morávka. Dělalý jsme gesta na jednotlivá slova, přinášely a odnášely jsme rekvizity, házely si s míčem, lezly po žebříku... Připadala jsem si opravdu jako „knabe“, co pořád musí někoho vést, zachraňovat, napravovat, a přitom zůstává nad věcí.“

„Podle mě mají „knabata“ vlastnost *deus ex machina* (zachrání Paminu, když se chce zabít, Papagena, když se chce oběsit, dovedou mu Papagenu...) I když se role zdá být malá a nedůležitá, je průvodcem a hybatelem celého děje. Mozart a Schikaneder moc dobře věděli, proč do příběhu role geniů napsat.“

„U režiséra Morávka znázorňujeme spíše nadpozemská stvoření. Tady nejsme chlapi, jsme ženy v obrovských bílých šatech. Dalo by se možná říct, že fungujeme jako protiklad ke třem dámám. I kostýmy jsou téměř identické, jen jsou černé. Jako bychom zrcadlily symbol dobra a zla. Celkově je hraní více statické, což je vlastně mnohdy herecky náročnější – vydat ze sebe energii a charakter role, aniž bychom si pomohly hereckou akcí, vše je ve výrazu.“⁵¹

(Marie Šimůnková, první génius)

3.7.3 David Radok

Režisér David Radok je současný český operní a činoherní režisér, syn divadelního a filmového režiséra Alfréda Radoka. Jeho první režijní zkušenost byla zrealizována v roce 1980 v Göteborgu, kde uvedl operu *Medium* od Gian Carla Menottiho. Režíroval více než padesát oper na mezinárodních scénách. Působil např. v Kodani, Stockholmu, Oslu, Helsinkách, a dalších...⁵²

V Praze poprvé inscenoval operu *Don Giovanni*, které byla premiérována k příležitosti znovuotevření Stavovského divadla po rekonstrukci. Dále zde režíroval *Kouzelnou flétnu* (1993, 2001). V Národním divadle uvedl operu *Lady Macbeth Mcenského újezdu* od Dmitrije Šostakoviče, za kterou obdržel Cenu Alfréda Radoka za nejlepší inscenaci roku 2000. O rok později získal stejnou cenu za operu Albana Berga *Wozzeck*.

Kromě operní režie se věnuje i činohře. Režíroval první uvedení hry *Odcházení* od Václava Havla, které se odehrálo v Divadle Archa v Praze. V Divadle Na zábradlí režíroval hru *Popis jednoho zápasu*, ke které spolu s Josefem Kroutvorem napsali libreto. V roce 2012 režíroval tragikomedií *Troilus a Kressida* od Wiliama Shakespeara. Často spolupracuje s Národním

⁵¹ Osobní výpověď autorky.

⁵² Filmová databáze: *David Radok – biografie* [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/105125-david-radok.html>

divadlem v Brně, kde k jeho inscenačním dílům patří *Věc Makropulos* od Leoše Janáčka (2015), *Očekávání* od Arnolda Schoenberga společně s operou *Modrovousův hrad* od Bély Bartóka (2015), *Tři fragmenty z Juliette* od Bohuslava Martinů společně s operou *Lidský hlas* od Francise Poulenca (2019). V Brně také uvedl operu *Monument* současného hudebního skladatele a dirigenta Marka Ivanoviče (2020). Dále operu *Peter Grimes* od Benjamin Brittena (2021).⁵³

V současnosti v brněnském Národním divadle pracuje na opeře *Salome*, která bude mít premiéru v červnu tohoto roku. Na příští sezónu chystá Dvořákovu *Rusalku* (duben 2024).⁵⁴

3.7.4 Vladimír Morávek

Režisér Vladimír Morávek je český divadelní, filmový, televizní a operní režisér. Napsal mnoho scénářů a úprav libret. Morávek působil jako umělecký šéf v Klicperově divadle v Hradci Králové (1996–2005) a do roku 2017 v divadle Husa na provázku v Brně. Režíroval několik desítek činoherních her i velkých několikadílňích děl.

Osud ho přivedl i k opeře, projektů s operním námětem doposud režíroval osm. Odstartoval *Dobře prodanou nevěstou* v divadle Petra Bezruče (1996) a pokračoval Dvořákovou *Rusalkou aneb Kabaret Undine* v Divadle v Dlouhé (2000).

V téže roce uvedl *Toscu* od Giacoma Pucciniho v Národním divadle v Praze, kde o dva roky později uvedl Verdiho operu *Macbeth*. V Národním divadle v Brně režíroval opět *Rusalku* od Antonína Dvořáka (2012). Mimo Českou republiku působili ve švédském Göteborgu, kde uvedl Pucciniho *Turandot* (2012).⁵⁵ Následovala Mozartova *Kouzelná flétna* ve Stavovském divadle (2015) a jeho prozatím poslední opera *Švanda dudák* od Jaromíra Weinbergera (2022) se aktuálně uvádí v Národním divadle.⁵⁶

Životním heslem Vladimíra Morávka je “*Kdo do tebe kamenným divadlem, ty do něho alternativním.*”⁵⁷

⁵³ VALDEN, Milan. *David Radok: Hudba je nejlepší způsob, jak otevřít uzavřený mozek a navést myšlenky z jiných úhlů*. Opera PLUS [online]. 04.02.2020 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://operaplus.cz/david-radok-hudba-je-nejlepsi-zpusob-jak-otevrit-uzavreny-mozek-a-navest-myslenky-z-jinych-uhlu/?pa=1>

⁵⁴ Národní divadlo Brno: *David Radok* [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://www.ndbrno.cz/herec/david-radok/>

⁵⁵ MORÁVEK, Vladimír. *O ztracenosti, lehkosti a věčnosti daleko na severu*. Divadelní noviny [online]. 27.1.2013 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/o-ztracenosti-lehkosti-a-vecnosti-daleko-na-severu>

⁵⁶ Národní divadlo: *Vladimír Morávek – biografie* [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/profil/vladimir-moravek-1594563>

⁵⁷ BLACHUT, Beno a Vladimír MORÁVEK, ed. Mozart, *Kouzelná flétna*. Přeložil Petra FROESE. V Praze: Národní divadlo, 2015. ISBN 978-80-7258-501-4.

Závěr

Bakalářská práce na téma *Porovnání inscenací Kouzelné flétny s přihlédnutím na své účinkování v této opeře* naplnila cíl provést dosud nezpracovanou komplexní analýzu Kouzelné flétny za pomoci komparační metody. Porovnávala dvě inscenace ze Stavovského divadla v Praze, *Kouzelnou flétnu* z roku 1993 v režii Davida Radoka a současnou inscenaci z roku 2015 v režii Vladimíra Morávka.

Analýza ukázala, že ačkoli se zdají být inscenace na první pohled diametrálně odlišné, při hlubším zkoumání nacházíme mnoho společných aspektů. Amadeovský a velkolepý, ač lehce rušivý rozměr Morávkovy inscenace přináší stejné poselství jako Radokova minimalistická inscenace – dobro vítězí nad zlem. Rušivé elementy a chaos byly vytknuty oběma režisérům, přestože současná inscenace působí oproti strohé Radokově scéně mnohonásobně naplněněji. Překvapivé výsledky přináší hodnocení jazykového nastudování, respondenti se ve svých výpovědích neshodli – někteří preferují němčinu, jiní český jazyk. Zajímavé je srovnání kostýmů, které jsou v odlišném pojetí *Kouzelné flétny* značně podobné, přestože současné kostýmy jsou okázalejší. Taneční složka propojuje obě zpracování, ukázala se jako pozitivní a nosná. Nepřekvapivě hudební nastudování odráží autorovu myšlenku věrně, tudíž se v čase příliš nemění.

Kouzelná flétna bude vždy a v jakékoliv inscenaci především dílem o souboji dobra a zla, o hodnotách, vytrvalosti a především o lásce. Spolu s geniální kompozicí mozartovské hudby bude mít vždy své významné místo na prknech předních operních domů.

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

- BLACHUT, Beno a Vladimír MORÁVEK, ed. Mozart, *Kouzelná flétna*. Přeložil Petra FROESE. V Praze: Národní divadlo, 2015. ISBN 978-80-7258-501-4.
- BÖTTGER, Dirk a Jana ŠTĚPKOVÁ. *Wolfgang Amadeus Mozart život a smrt génia*. Olomouc: Fontána, 2005. ISBN 80-7336-260-0.
- VĚRA, Drápelová. *Kouzelná flétna jako guláš*. Mladá fronta dnes. Praha, (24.4.2993). Dostupné v Archivu ND.
- EISNER, P. *Kouzelná flétna*. In: MOZART, W. A. *Kouzelná flétna*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1957.
- HAVLÍKOVÁ, Helena. *Kouzelná flétna*, W. A. Mozart. Praha: Národní divadlo, 1993.
- HORNUNG, Erik. Faraon. In: DONADONI, Sergio. *Egyptský člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-813-4.
- JANSEN, Johannes. *Mozart*. Kolín nad Rýnem: TASCHEN, 2006. ISBN 80-7209-803-9.
- JONÁŠOVÁ, M. *Mozartův singspiel s prvky opera seria*. In: BLACHUT, B. ed. Wolfgang Amadeus Mozart. *Kouzelná flétna*. 1. vyd. Praha: Národní divadlo, 2015. ISBN 978-80-7258-501-4.
- MOZART, Wolfgang Amadeus, BERKOVEC, Jiří, ed. Wolfgang Amadeus Mozart. *Kouzelná flétna: opera o dvou jednáních*. Praha: Národní divadlo, 2001. ISBN 80-7258-055-8.
- NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. 2., brož. vyd. Ostrava: Montanex, 2013. ISBN 978-80-7225-393-7.
- SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby jako vědní obor a jejich periodizace: určeno pro posl. fak. hudební*. 3., přeprac. vyd. Praha: SPN, HAMU, 1990.
- ŠIŠKOVÁ, Ingeborg. *Dějiny hudby*. Praha: Ikar, 2012. ISBN 978-80-249-1977-5.
- ZENKL, Luděk. *ABC hudebních forem*. 4. vyd., (V Editio Bärenreiter Praha vyd. 1.). Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2006. ISBN 80-86385-33-7.

Elektronické zdroje

- DRÁPELOVÁ, Věra. RECENZE: Morávkovu Kouzelnou flétnu rozbil skladatel v roli tlumočnicka. IDnes.cz [online]. 6.2.2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/divadlo/kouzelnafletna-recenze.A150206_121635_divadlo_era
- Filmová databáze: *David Radok – biografie* [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/105125-david-radok.html>
- *Kouzelnou flétnu uslyší ve „svém“ Stavovském divadle i sám Mozart. ČT 24* [online]. 5.2.2015 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1500124-kouzelnou-fletnu-uslysi-ve-svem-stavovskem-divadle-i-sam-mozart>
- KRATOCHVÍL, Karel a Markéta KAŇKOVÁ. *Kouzelná flétna se vrací na místo činu. Po 223 letech. Tentokrát s papoušky. ČESKÝ ROZHLAS: VLTAVA* [online]. 5.2.2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/kouzelnafletna-se-vraci-na-misto-cinu-po-223-letech-tentokrat-s-papousky-5102562?pos=40&mode=10>
- Long Vehicle Circus [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <http://www.longvehiclecircus.cz/>
- MORÁVEK, Vladimír. *O ztracenosti, lehkosti a věčnosti daleko na severu*. Divadelní noviny [online]. 27.1.2013 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.divadelninoviny.cz/o-ztracenosti-lehkosti-a-vecnosti-daleko-na-severu>
- Národní divadlo Brno: *David Radok* [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://www.ndbrno.cz/herec/david-radok/>
- Národní divadlo (online archiv): *Kouzelná flétna* [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/inscenace/340>
- Národní divadlo: *Vladimír Morávek – biografie* [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/profil/vladimir-moravek-1594563>
- Národní divadlo: výroční zpráva 2021 [online]. [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: https://media.narodni-divadlo.cz/11302/1650610241-nd-vz_2021.pdf
- VALDEN, Milan. *David Radok: Hudba je nejlepší způsob, jak otevřít uzavřený mozek a navést myšlenky z jiných úhlů*. Opera PLUS [online]. 04.02.2020 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://operaplus.cz/david-radok-hudba-je-nejlepsi-zpusob-jak-otevrit-uzavreny-mozek-a-navest-myslenky-z-jinych-uhlu/?pa=1>
- VEJVODOVÁ, Veronika. *Nová Kouzelná flétna ve Stavovském: dobová stylizace, moderní režie i Mozart na jevišti*. Opera PLUS [online]. 6.2.2015 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://operaplus.cz/nova-kouzelnafletna-ve-stavovskem-dobova-stylizace-moderni-rezie-i-mozart-na-jevisti/>

Prameny

- BLACHUT, Beno. *Kouzelná flétna* [osobní rozhovor]. [2023-04-04].
- HÁLA, Tomáš. *Kouzelná flétna* [elektronická pošta]. 28.4.2023 [cit. 2023-04-28]. Osobní komunikace. Archiv autorky.
- MATAJ, Ondřej. *Kouzelná flétna* [elektronická pošta]. 28.4.2023 [cit. 2023-04-28]. Osobní komunikace. Archiv autorky.
- MOZART, Wolfgang, Amadeus. *Die Zauberflöte* [divadelní záznam, CD-ROM]. MORÁVEK, Vladimír. Národní divadlo. Praha, 2015.
- MOZART, Wolfgang, Amadeus. *Kouzelná flétna* [divadelní záznam, CD-ROM]. RADOK, David. Národní divadlo. Praha, 2005.
- SIBERA, Jana. *Kouzelná flétna* [elektronická pošta]. 22.4.2023 [cit. 2023-04-22]. Osobní komunikace.

Seznam použitých obrázků

Obr.1 Kouzelná flétna – 13.02.2001 Tazeena Firth, Katarína Hollá – scéna. Foto: Hana Smejkalová:	19
Obr. 2: Opera ND Kouzelná flétna. Královna Noci (Jana Sibera). Foto: Hana Smejkalová.	22
Obr. 3: Kouzelná flétna – 13.02.2001 Katarína Hollá – návrh kostýmu (Třetí dáma). Foto: Hana Smejkalová.....	22
Obr. 4: Opera ND Kouzelná flétna. Jan Šťáva (Sarastro), Yukiko Kinjo (Pamina). Foto: Hana Smejkalová.....	23
Obr. 5: Kouzelná flétna – 13.02.2001 Zdeněk Harvánek (Papageno), Jana Sibera (Papagena). Foto: Hana Smejkalová	24
Obr. 6: Kouzelná flétna – 05.02.2015, Lucie Hájková (Papagena), Miloš Horák (Papageno). Foto: Hana Smejkalová.....	25
Obr. 7: Kouzelná flétna – 03.06.2014, Dirigent Jan Chaloupecký, Karolína Motýlová, Marie Šimůnková, Kateřina Zikmundová (Tři géniové). Archiv autorky	26

Obrázky

- 1) SMEJKALOVÁ, Hana. Kouzelná flétna - 13.02.2001 Tazeena Firth, Katarína Hollá – scéna. In: *Online archiv Národního divadla* [online]. [cit. 2023-04-29]. Dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/fotografie/26483/inscenace/340>
- 2) SMEJKALOVÁ, Hana. Opera ND | Kouzelná flétna. Jana Sibera (Královna Noci). In: *Národní divadlo* [online]. [cit. 2023-04-29]. Dostupné z: <https://media.narodni-divadlo.cz/11302/1639664821-kouzelnna-fletna-f-hana-smejkalova-32.jpg?w=768&h=515&fit=crop&auto=compress%2Cformat>
- 3) SMEJKALOVÁ, Hana. Kouzelná flétna - 13.02.2001 Katarína Hollá – návrh kostýmu (Třetí dáma). In: *Online archiv Národního divadla* [online]. [cit. 2023-04-29]. Dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/fotografie/25442/inscenace/340>
- 4) SMEJKALOVÁ, Hana. Opera ND | Kouzelná flétna. Jan Šťáva (Sarastro), Yukiko Kinjo (Pamina). In: *Národní divadlo* [online]. [cit. 2023-04-29]. Dostupné z: <https://media.narodni-divadlo.cz/11302/1639664761-kouzelnna-fletna-f-hana-smejkalova-22.jpg?w=768&h=515&fit=crop&auto=compress%2Cformat>
- 5) SMEJKALOVÁ, Hana. Kouzelná flétna – 13.02.2001 Zdeněk Harvánek (Papageno), Jana Sibera (Papagena). In: *Online archiv Národního divadla* [online]. [cit. 2023-04-29]. Dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/fotografie/26490/inscenace/340>
- 6) SMEJKALOVÁ, Hana. Kouzelná flétna – 05.02.2015, Lucie Hájková (Papagena), Miloš Horák (Papageno). In: *Online archiv Národního divadla* [online]. [cit. 2023-04-29]. Dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/fotografie/29890/inscenace/6005>
- 7) ŠIMŮNEK, Jaroslav. Kouzelná flétna – 03.06.2014, Dirigent Jan Chalupecký, Karolína Motýlová, Marie Šimůnková, Kateřina Zikmundová (Tři géniové), Archiv autorky.

Příloha 1 – obsazení premiéry (1993)

Kouzelná flétna (Opera)

Dne 22.04.1993 v 19:00
Stavovské divadlo

Předloha

Wolfgang Amadeus Mozart

1993

Skupina historického šermu Merlet. Inscenaci sponzorují firmy: Digital Equipment s.r.o., Software Ag, Squire-Sanders Dempsey.

Textové a hudební úpravy

Autor libreta: Emanuel Schikaneder, Vojtěch Spurný

Překlad: Rudolf Vonásek

Inscenátoři

Dirigent: Tomáš Hála

Choreografie: Alena Reisnerová

Kostýmy: Tazeena Firth

Režie: David Radok

Sbormistr: Milan Malý

Scéna: Tazeena Firth

Role

Sarastro - Mluvčí: Miloslav Podskalský (Vlastní)

Tamino: Vladimír Okénko (Vlastní)

Královna noci: Natalia Melnik (Host)

Pamina: Alice Randová (Vlastní)

První dáma: Hana Jonášová (Host)

Druhá dáma: Jana Jonášová (Vlastní)

Třetí dáma: Pavla Aunická (Vlastní)

Papageno: Jiří Sulženko (Host)

Papagena: Martina Bauerová (Vlastní)

Monostatos: Jiří Ceé (Vlastní)

První ozbrojenec: Vojtěch Kocián (Vlastní)

Druhý ozbrojenec: Zdeněk Harvánek (Vlastní)

První genius: Martina Melicharová (Člen Kühnova dětského sboru)

Druhý genius: Barbora Kubátová (Člen Kühnova dětského sboru)

Třetí genius: Libuše Hervertová (Člen Kühnova dětského sboru)

První kněz: Jan Šváb (Vlastní)

Druhý kněz: Tomáš Masák (Vlastní)

Příloha 2 – Obsazení II. premiéry (2015)

Kouzelná flétna (Opera)

Dne 07.02.2015 v 19:00
Stavovské divadlo

Předloha

Wolfgang Amadeus Mozart

Akrobatická skupina Long Vehicle Circus. Sbor a Orchester Národního divadla,
Kühnův dětský sbor.

Textové a hudební úpravy

Autor libreta: Emanuel Schikaneder

Úprava: Vladimír Morávek

Inscenátoři

Dirigent: Jaroslav Kyzlink

Dramaturgie: Beno Blachut

Choreografie: Leona Qaša Kvasnicová

Kostýmy: Tomáš Kypka

Hudební nastudování: Jaroslav Kyzlink

Režie: Vladimír Morávek

Sbormistr: Martin Buchta, Adolf Melichar

Scéna: Miroslav Huptych, Martin Ondruš

Role

Tamino: Jaroslav Březina (Vlastní)

Královna noci: Olga Jelínková (Host)

Pamina: Yukiko Šrejmová Kinjo (Vlastní)

První dáma: Gabrijela Ubavić (Host)

Druhá dáma: Jana Horáková Levicová (Vlastní)

Třetí dáma: Kateřina Jalovcová (Vlastní)

Papageno: Jiří Brückler (Vlastní)

Papagena: Lenka Pavlovič (Host)

Monostatos: Ondřej Koplík (Host)

První ozbrojenec: Václav Lemberk (Vlastní)

Druhý ozbrojenec: Roman Vocel (Vlastní)

Sarastro: Pavel Vančura (Host)

První genius: Marie Šimůnková (Člen Kühnova dětského sboru)

Druhý genius: Tereza Lázňovská (Člen Kühnova dětského sboru)

Třetí genius: Karolína Motýlová (Člen Kühnova dětského sboru)

První kněz: Josef Hervert (Host)

Druhý kněz: Martin Davídek (Host)

Zvonkohra: Zdeněk Klauda (Vlastní)

Mozart: **Ondřej Mataj** (Host)

Tanečník: **Radek Fišer** (Host)

Tanečník: **Karel Jinda** (Host)

Dáma: **Táňa Hlostová** (Host)

Dáma: **Hana Mikulková** (Host)

Dáma: **Terezie Vraspírová** (Host)

Dětská role: **Fabián Povýšil** (Dětská role)

Dětská role: **Tereza Antony** (Dětská role)

Dětská role: **Anna Kopecká** (Dětská role)

Dětská role: **Eliška Vinklárková** (Dětská role)

Dětská role: **David Maamri** (Dětská role)

Dětská role: **Adam Alexander Maamri** (Dětská role), **Michael Geronimo Santos** (Dětská role)

Otrok: **Pavel Neškudla** (Host)

Otrok: **Pavel Richta** (Host)

Otrok: **František Skopal** (Host)

Malý Mozart:

Družka královny noci:

Příloha 3 – recenze Věry Drápelové (1993)

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VYŠTRÍŽKOVÁ SLUŽBA
Prana 2-Vyšehrad, K rotundě 8/82
tel. 29 73 78, fax 29 49 49

VÝŠTRÍŽEK Z TISKU
MLADÁ FRONTA DNES
Praha

24. IV. 1993

Kouzelná flétna jako guláš

NEPOVEDENÁ INSCENACE MOZARTOVY OPERY VE STAVOVSKÉM DIVADLE

Po Donu Giovannim přišla ve Stavovském divadle na řadu KOUZELNÁ FLÉTNA. Čtvrteční premiéra bohužel ukázala, že ani tentokrát se výsledek nepřiblížil úrovni, jakou by první scéna země měla mít. Nikdo po Národním divadle nechce, aby produkovalo Kouzelné flétny jako na salcburském festivalu, ale je nutné na něm požadovat, aby nová inscenace byla konkurenceschopná s předchozí; v tomto případě s nastudováním Zdeňka Košlera a režii Karla Jerneka. Byť nebyla ideální, nyní Kouzelná flétna ve srovnání s ní znamená hluboký pád. Režie byla opět svěřena Davidu Radokovi, třebaže už v Donu Giovannim se ukázalo, že má nešvar kupit nápady a ideje bez srozumitelné koncepce a v nesouladu s hudbou. Kouzelná flétna umožňuje a také vyžaduje rozvíjení fantazie, ale ta musí být usměrňována jednotně a jasnou myšlenkou. Režisér chtěl očividně vsadit na divadelnost kusu, na směs pohádkových a zednářských motivů. Jenže je smíšen bez ladu a skladu, na jevišti sнесl bombastické a samoučelné efekty, předvedl snad všechna propadlá místa a výtahy, zaplnil jeviště

Alice Randová (Pamina) a Vladimír Okénko (Tamino)

FOTO: OLDŘICH PERNICA

postavami, jejichž přítomnost nedává žádný smysl. Ojedinelé slušné nápady (třeba první výstup Královny noci) zanikly v guláši mdlé chuti. Místo aby režisér zdůraznil půvab díla, daný hudbou, potlačil jej. Český překlad nakonec více uškodil,

než prospěl. Zpěváci si s mluvenými party nevěděli rady, proklamovaná aktualizace dialogů vyzněla nepřesvědčivě, tam, kde by se diváci měli smát, vládlo trapné ticho. Radokova režie ubila Mozartovu hudbu a dirigent Tomáš Hála pro její záchra-

nu neudělal nic. Orchester se mu rozjžděl pod rukama, souhra s jevištěm vážla. Výběr sólistů byl vesměs omylem a je nepochopitelné, proč se zpívá v jediném obzazení. Téměř všechny výkony postrádaly stylovost, mozartovskou lehkost, měkkost a eleganci. Pamina Alice Randové sice vyhlížela andělsky, ale její hlas andělsky nezněl. Úskalf nelehkého partu zmáhala s maximálním vypětím, jehož důsledkem byly intonační nepřesnosti. K obstojné mozartovské kreaci měl daleko i výkon Vladimíra Okénka (Tamino), jehož tenor ještě rozhodně není zralý pro takovou roli. Milošlav Podskalský nevlastní typický bas-profondo, jak by se slušelo na Sarastra, o něco lépe mu sedl Mluvěcí (obě postavy v této inscenaci splývají). Natalja Melnik (Královna noci) zůstala jen u kas-kádý koloratur, na dramatické významné role rezignovala, navíc měla potíže s češtinou. Nedařilo se ani jinak velmi talentovanému Jiřímu Sulženkoví (Papageno). Nejsolidnější výkon pěvecký i mluvený odvedl Jiří Ceč (Monostatos). Jako celek je však nová inscenace Kouzelné flétny Stavovského divadla nedůstojná.

VĚRA DRÁPELOVÁ

Zdroj: Archiv ND⁵⁸

⁵⁸ VĚRA, Drápelová. *Kouzelná flétna jako guláš*. Mladá fronta dnes. Praha, (24.4.2993). Dostupné v Archivu ND.

Příloha 3 – recenze Věry Drápelové (2015)

iDNES.cz

RECENZE: Morávkovu Kouzelnou flétnu rozbil skladatel v roli tlumočnicka

6. února 2015 13:15

Vlastně nemuselo chybět tolik a nová inscenace Mozartovy Kouzelné flétny ve Stavovském divadle v režii Vladimíra Morávka mohla být kouzelnou výpravnou pohádkou. Ale nakonec z ní zbyl jen chaos.

Podat tuto operu ve stylu jakési „fantasy“ není marné východisko. Zvláště když mnozí režiséři se ve světě snaží mnohvrstevnatý příběh o střetu říše světla a tmy pojmout jako filozofické úvahy o životě, do nichž se ovšem většinou zamotají.

Naproti tomu první pohled na scénu Miroslava Huptycha a Martina Ondruše i kostýmy Tomáše Kypty zprvu vyvolá ulehčující dojem, že se snad bude hrát příběh Mozarta a jeho libretisty Emanuela Schikanedra.

Diváka ovane atmosféra starého divadla s nápovědními budkami ve tvaru mušlí, fantazii provokuje systém opon pomalovaných různými symboly. Zdá se, že inscenátoři namísto přintelektualizovaných analýz moudře ponechali Kouzelné flétně její tajemství. Výtvarníci za to dostávají deset procent navíc.

Ale pak přijde šok. Přidaná postava Mozarta (Ondřej Mataj), stylizovaná do rozchechtaného, přioopilého spratka z Formanova Amadea, se vše snaží dirigovat, plete se ostatním pod nohy, sama o sobě nic nevnáší, není ani zábavná, jen otravná a zbytečná, ale co nejhůř, provádí cosi jako simultánní tlumočení německých dialogů.

Pomineme-li fakt, že Amadeus je sice úžasně natočený film, ale s osobností Mozarta, tak jak vystává třeba z jeho dopisů, nemá společného o nic víc než Dumasovy romány s historickou vědou, je tento „nápad“ nesnesitelný sám o sobě. Výsledkem je totiž překřikování a rozmazání příběhu do nesrozumitelnosti. Nejlepší by bylo tuto figuru z inscenace jednoduše odstranit.

K chaosu přispívají i režisérovy úpravy, či spíše škrty v mluvených pasážích. Někdy zanechávají mezery v logice děje, jindy ho vyloženě ochuzují, třeba v druhém dějství se ztratila asi nejhumornější scéna, kdy Papageno vede rozmluvu se stařenou, z níž se vyklube jeho nevěsta. Jestli je takovým problémem němčina, měla se Kouzelná flétna opět hrát v českém překladu, stejně jako předešlá Radokova inscenace.

Zmizelo i hudební kouzlo

Jenomže problémů je více. Dirigent Jaroslav Kyzlink před premiérou hovořil o očištění partitury od různých pozdějších nánosů, ale to snad neznamena hrát hudbu 18. století od startu do cíle mechanickým úprkem, v němž pomalu nelze rozlišit prostou písničku ptáčnicka Papageno od hymnického zpěvu vládce říše světla Sarastro. Přitom právě v jednotě nejrůznějších kompozičních postupů, odlišení postav a dějových okamžiků spočívá hudební kouzlo této opery.

Sólisté nemají v inscenačním zmatku co hrát a se zpěvem to také není valné. Richard Samek zpívá Tamina příliš ztěžka, jakoby z posledního dechu, bez lehkosti a kultivovanosti špičkových mozartovských tenorů.

Soprán Marie Fajtové v roli Paminy je sice lehký, ale není to zdravý zvuk schopný vyjádřit emoce, spíše přelehčený chudokrevný zpěv s tendencí k ostrosti. Mocný Sarastro by měl především co nejdůstojněji a nejzvučněji bručet, ale právě hluboké tóny Jana Šťávy se téměř nedaly slyšet. Miloš Horák Papagena odzpíval bez hereckého vkladu, hry se slovy, která teprve tuto roli může udělat živou a zábavnou. Z této sestavy nakonec nejlépe vyšla Jana Sibera v áriích Královny noci a také tenorista Aleš Voráček, který se aspoň snažil herecky i pěvecky ztvárnit proradného mouřenína Monostata.

Pro Národní divadlo by snad mělo být věci cti dát pro takovou příležitost dohromady světové obsazení, i s česko-slovenskou účastí, třeba ve složení Pavol Bršlík, Martina Janková, Štefan Kocán nebo Jan Martiník. Rozhodně by to bylo přínosnější než zvat Josého Curu do jednoho představení Verdiho Otella.

Autor: [Věra Drápelová](#)

Zdroj: iDnes.cz⁵⁹

⁵⁹ DRÁPELOVÁ, Věra. RECENZE: *Morávkovu Kouzelnou flétnu rozbil skladatel v roli tlumočnicka*. IDnes.cz [online]. 6.2.2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/divadlo/kouzeln-fletna-recenze.A150206_121635_divadlo_era